

Te whai hua - kia ora!

sorted
in Schools

Te Waihanga Uiui Pāngarau

Ingoa:

NGĀ KAUPAPA A SORTED

Te penapena, KiwiSaver, te haumi

TAUMATA

2

WHIWHINGA

3

AS91263 (putanga 3)

Pāngarau me te Tauanga

Te waihanga i te uiui
pāngarau

Rārangi Upoko

1	Kaupapa Tuatahi: Te pūtake me te hunga mā rātou ngā raraunga.....	4
2	Kaupapa Tuarua: Te tautuhi i te taupori whāiti me te taupori tīpako.....	12
3	Kaupapa Tuatoru: Ngā tikanga matatika.....	19
4	Kaupapa Tuawhā: Ngā momo pātai.....	26
5	Kaupapa Tuarima: Te hiranga o te waihanga pātai papai.....	36
6	Kaupapa Tuaono: Te whakaraupapa i tō uiui pāngarau.....	44
7	Kaupapa Tuawhitu: Te whakahaere i tētahi arotake whānui.....	50
8	Kaupapa Tuawaru: Te whakahaere i tētahi uiuinga whānui tōmua.....	54
9	Kaupapa Tuaiwa: Te huritao e pā ana ki te tukanga.....	60

Nau mai, haere mai!

Nau mai ki te kōwae Waihanga Uiui Pāngarau.

Tēnā koa, pānuitia te Aratohu Ākonga mō te tirohanga whānui o ngā kōrero mō te kōwae me te aromatawai, i mua i tō tīmata i te Puka Ākonga me tō waihanga uiui pāngarau.

Kaupapa Tuatahi:

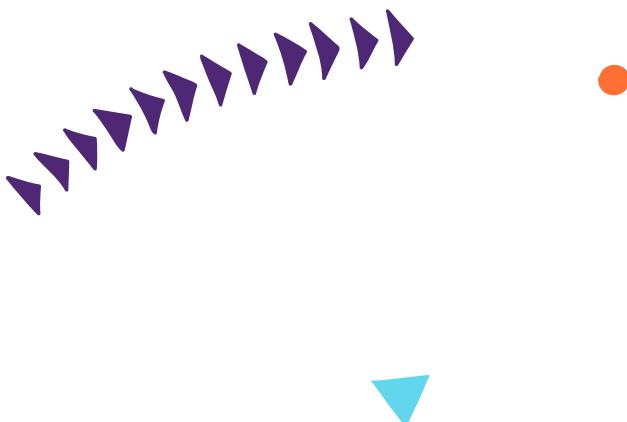
Te pūtake me te hunga mā rātou ngā raraunga o te uiuinga

Te putanga ako mō te Kaupapa Tuatahi

Te mārama ki ngā mahi kohikohi raraunga mā te waihanga uiui pāngarau

Te paearu angitu

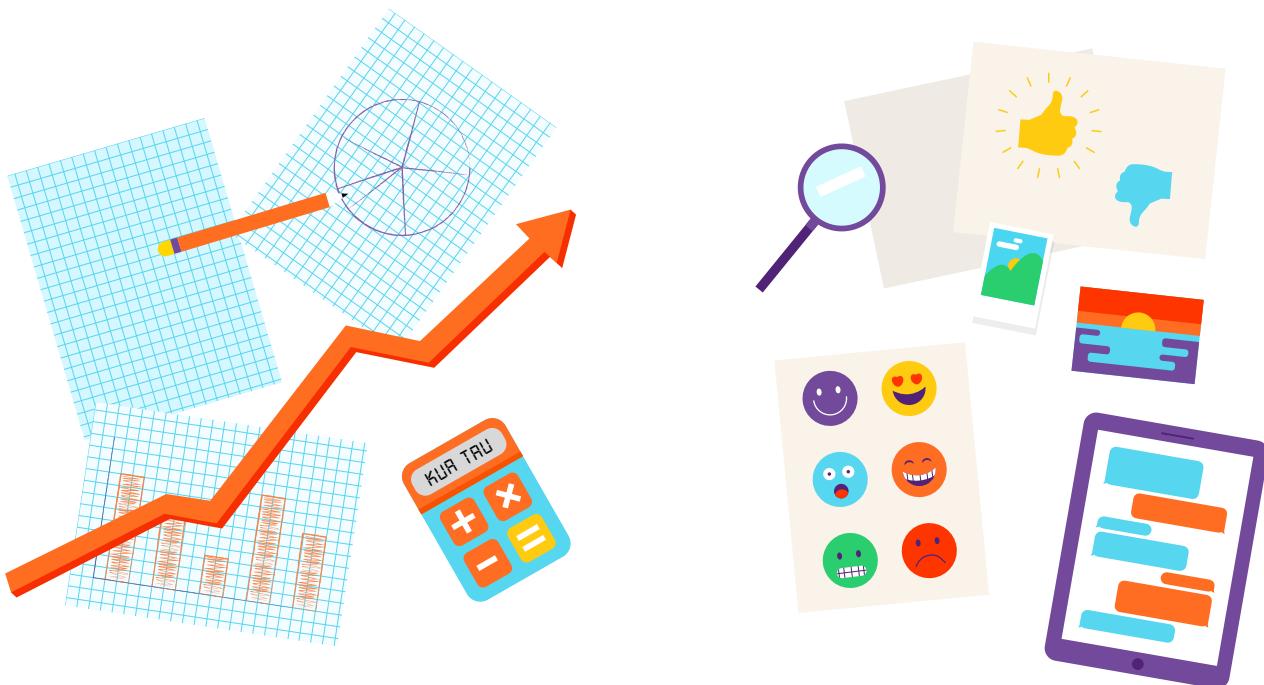
- Ka rua, neke atu rānei, aku tauira o ngā momo mōhiohio ka taea e te tangata te kohikohi i ngā uiui pāngarau.
- Ka taea e au ngā painga e rua, neke atu rānei, o ngā uiui pāngarau (uiuinga) te whakamārama hei rauemi rangahau.

Ka aro tēnei kaupapa ki te take i pai ai ngā uiui pāngarau hei rauemi kohikohi raraunga.

Tēnā, pohewatia tēnei: e whakaaro ana tō kura ki tētahi panonitanga ka whai pānga ki te hapori katoa o te kura, hei tauira, ko te panoni i te rātaka o te kura, ko te whakahou i ngā kākahu kura, ko te whakatinana rānei i tētahi ara whakaako hou. Ko wai mā te hunga me pōhiri e te kura e whāi wāhi atu ai rātou ki tērā whakatau? He aha ai? Ka mutu, ka pēhea tā te kura mōhio ki ngā whakaaro o ētahi rōpū rerekē e pā ana ki te panonitanga kua tūtohia?

E mōhiotia ai ngā whakaaro o te tangata ki ngā panonitanga kua tūtohia, me kohi raraunga te kura. E rua ngā momo raraunga matua: ko ngā raraunga tatau me te raraunga kounga.

E hāngai ana ngā **raraunga tatau** ki ngā momo tau, hei tauira, ki ngā mea e taea ana e koe te tatau, te ine rānei. I te nuinga o te wā, ka tīmata ngā pātai e kohikohi ana i ngā raraunga tatau ki ngā kīanga pēnei i te ‘e hia’, ‘kia hia’ me te ‘e pēhea ana te auau’. Ko tētahi o ngā painga o ngā raraunga tatau ko te ngāwari o te tātari.

Ka whakaahua te **raraunga kounga** i ngā momo āhuatanga; hei tauira, i te ira, i te tuakiritanga ā-ahurea, i ngā whakaaro rānei. He uua te tātari tika i ngā raraunga kounga i ōna wā, engari he āhuatanga whai take te raraunga kounga nō te rangahau e kī pohapoha ana i te kōrero.

 **Me whakaoti te Kaupapa 1,
Hei Mahi 1 i te Puka Whakaharatau
a te Ākonga**

Ngā huarahi kohi raraunga

He maha ngā huarahi hei kohikohi raraunga e pā ana ki ngā whakaaro me ngā kare ā-roto o te tangata.

Hei tauira:

Ka whakaritea pea e te kura ētahi **rōpū whāiti**, arā, ka tonoa ētahi rōpū iti ki te wānanga i tētahi huatau.

Ko te **uiuinga takitahi** tētahi atu kōwhiringa, ā, ka tukuna ā-kanohi-ki-te-kanohitia ētahi pātai ki te tangata. He tukanga pai tēnei hei kohikohi i ngā raraunga e ruku hōhonu ana ki ngā whakaaro me ngā kare ā-roto o te tangata e pā ana ki tētahi huatau. Heoi, ka roa te wā ki ēnei mahi, me te aha, i te nuinga o te wā ka iti iho te tokomaha ka pōhiritia ki te tuku i ō rātou whakaaro.

Ko ngā **uiui pāngarau** (he rārangi pātai ā-tuhī) tētahi huarahi pai hei kohikohi raraunga i ētahi rōpū nui. Ka puta i ēnei uiui ngā raraunga e pā ana ki ngā whanonga me ngā āhuatanga o te tangata, ā, he huarahi hoki tēnei e taea ai e te tangata ūna whakapono, ūna waiaro me ūna whakaaro te tuku; heoi, kāore e pērā rawa ana te hōhonu o ngā kōrero i ērā o ngā rōpū whāiti me ngā uiui kanohi-ki-te-kanohi.

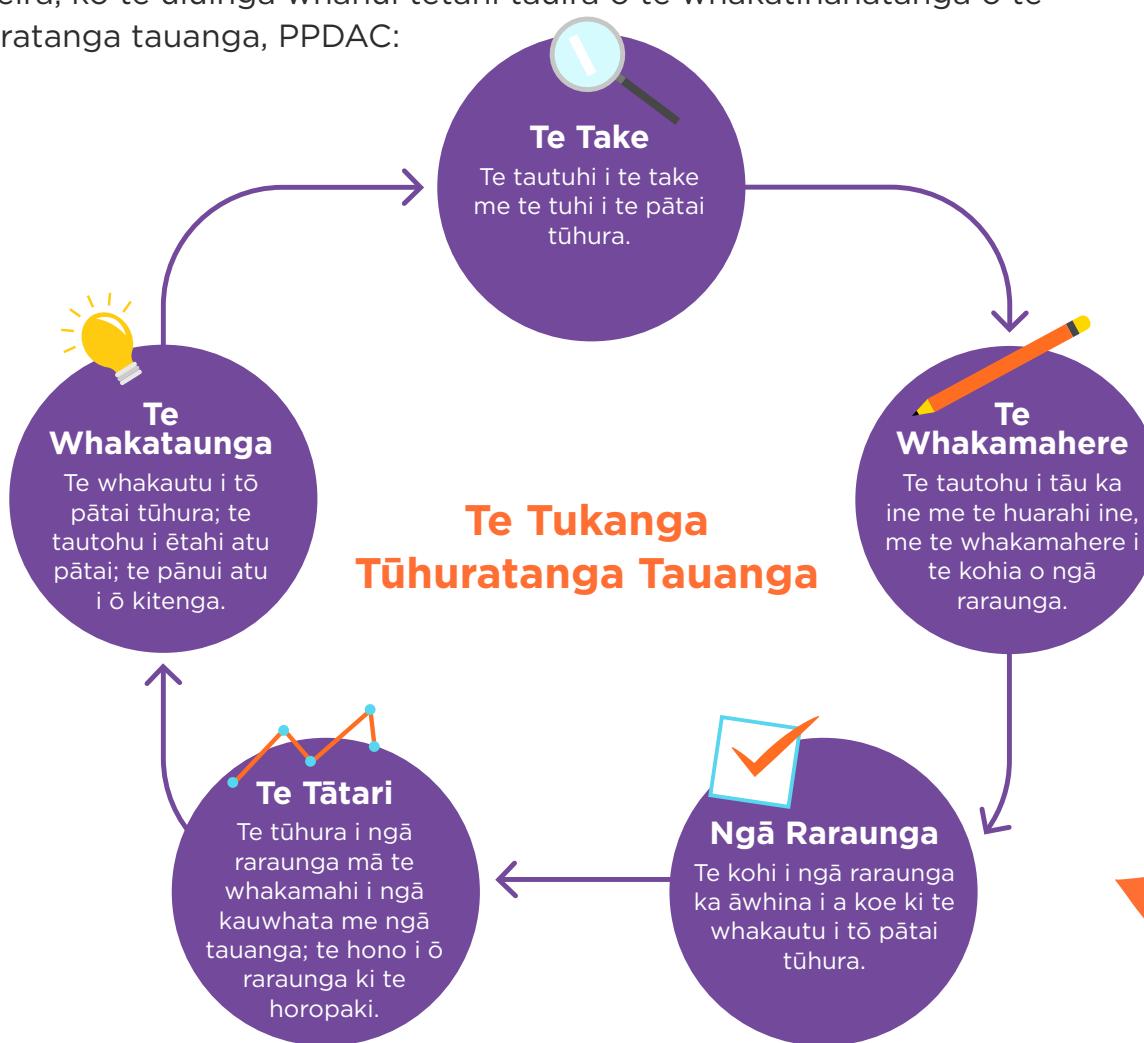
Ngā uiui pāngarau - te tīmata

He ngāwari noa iho te whakarite i tētahi rārangi pātai, nē? Engari ka nui te whakaaro, te wā, me te whakamātau ki te waihangā i tētahi uiui pāngarau. Ki te kore e tika tō pātai, kāore pea e riro i a koe ngā kōrero e hiahiatia ana. I tua atu o tērā, ki te hē te waihangatia o ngā pātai, ka āritarita, ka takeo, ka pāihī pea rānei te tangata.

Te uiuinga whānui, te uiui pāngarau rānei - he aha ngā rerekētanga?

I ngā āhuatanga o ia rā, kāore i tino rerekē te uiui pāngarau me te uiuinga whānui. Ko rāua rāua mēnā e tautuhia ana e te tangata tētahi rārangi pātai. Engari i ngā mahi rangahau, arā ō rāua rerekētanga: ko te uiui pātai tētahi rārangi pātai, ā, ko te uiuinga whānui tētahi tukanga whānui e tukua ai tētahi uiui pāngarau, ka kohi ai i ngā whakautu, ā, ka tātaritia ngā whakautu e puta ai tētahi whakataunga.

Nō reira, ko te uiuinga whānui tētahi tauira o te whakatinanatanga o te tūhuratanga tauanga, PPDAC:

He kupu ārahi mō te aromatawai:

I tō aromatawai, i te nuinga o te wā ka aro koe ki ngā wāhanga e rua i te tīmatanga o te tukanga (te take me te whakamahere), heoi, ka kohikohi hoki koe i ētahi raraunga hei whakamātau i tō uiui pāngarau, ka tātaritia ai e kite ai koe mēnā rānei ka taea e koe te tātari ngā raraunga i kohia i tō uiui pāngarau.

**Me whakaoti te Kaupapa 1,
Hei Mahi 2 - 6 i te Puka
Whakaharatau a te Ākonga**

Te whakatau i te pūtake me te hunga mā rātou ngā raraunga o te uiuinga

Ko te **pūtake** o te uiui pāngarau ko te kohikohi i ngā mōhiohio e pā ana ki tētahi horopaki e taea ai e koe ngā pātai tūhura te whakautu. Ko te **hunga mā rātou ngā raraunga**, ko te tangata, ko te/ngā rōpū rānei e hiahia ana ki te whakamahi i ngā mōhiohio ka kohia e tō uiui pāngarau.

Whakamahia ai ngā uiui pāngarau e ngā kiritahi, e ngā whakahaere, e ngā iwi, e ngā pakihī me ngā rōpū hapori hei kohikohi i ngā mōhiohio tauanga hei **tautoko i ā rātou whakataunga**. Whakamahia ai ngā uiui pāngarau e ngā kaunihera me te kāwanatanga hei āwhina i a rātou ki te whakamahere i ngā panonitanga ki ngā ratonga mātauranga, hauora, whare noho, me te tūnuku.

He kupu ārahi mō te aromatawai:

I tō aromatawai, me mārama kehokeho te take e kohia ana e koe ngā kōrero, te hunga mā rātou aua kōrero rā, ā, he aha hoki i whai take ai. I tēnei wā tonu, tērā pea ko te tino take e waihanga ana koe i tētahi uiui pāngarau ko te whai whiwhinga noa. Engari ka kite nei koe, ka āhuareka ake, ka whai tikanga hoki te tukanga waihanga uiui pāngarau mēnā ka taea e koe te tūhono atu ki tētahi mea e tino kaingākautia nuitia nei e koe, e āhuareka hoki ana ki a koe.

Me taea e koe ēnei pātai katoa te whakautu:

- **Kei te** pīrangi mōhio koe ki te aha?
- **He aha i whai take ai** ngā raraunga e kohia nei e koe? (Hei tauira, ka pēhea tana āwhina i ō whakataunga, i ō whakahokinga kōrero rānei e pā ana ki tētahi āhuatanga.)
- **Ka pēhea** te tātarihia o ngā raraunga?
- Me tuku e koe te uiui pāngarau **ki a wai** e whiwhi ai koe ki ngā kōrero e tika ana mō te hunga mā rātou ngā raraunga o tō uiuinga? (Ka ako kōrero anō koe mō tēnei pātai whakamutunga ki te Kaupapa Tuarua.)

E Kairangi ai tō māka, me auau tō hoki atu ki te pūtake o tō uiui pāngarau i te roanga ake o tō pūrongo, tae atu ki ngā panonitanga o tō uiui pāngarau kia pai ake ai te whakatutukitanga o ūnā whāinga. Me mātua whakaatu hoki e koe tō whakahaere rangahau e hāngai ana ki te pūtake o tō uiui pāngarau.

Ka whakapai ake pea koe i te pūtake o tō uiui pāngarau i a koe e whai ana i te tukanga waihanga uiuinga, hei tauira, mēna ka kite koe he hiahia mōhiohio motuhake tō te uiuinga whānui me ngā rōpū ka whakamahi i ngā raraunga.

Ka ruarua pea ngā rā, kātahi rawa ka tautohua e koe te hunga mā rātou te huinga raraunga o tō uiui, me te whakarite i tētahi pūtake mō tō uiui pāngarau. Kei te Whai Whakaaro Tuatahi tētahi hei mahi ūhia manomano e tīmata ai tō wānanga i ētahi huatau.

Kia kōwhiria tētahi horopaki mō tō uiui pāngarau, ko te mahi e whai ana ko te tautuhī i ngā whāinga o tō rangahau (ngā kōrero whāiti e hiahiatia ana kia kohikohia).

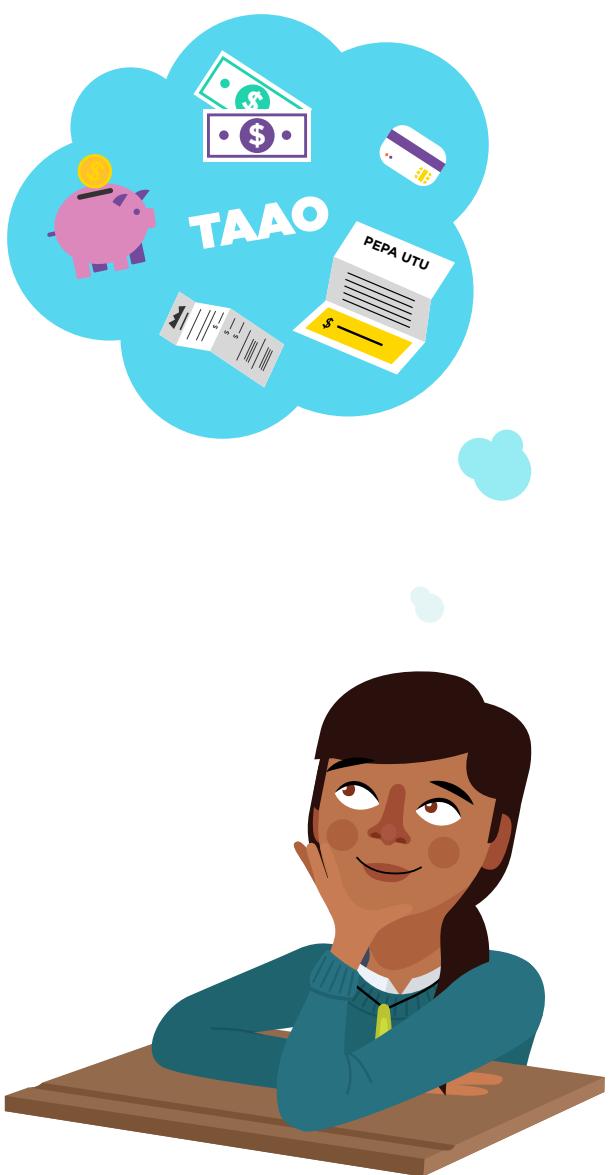
He kupu ārahi mō te aromatawai:

I a koe e waihanga ana i tētahi uiui mā tētahi atu tangata, mā tētahi atu rōpū rānei, he mea nui te kōrero atu ki a rātou e mōhio ai koe ki ngā momo kōrero ka whaihua ki a rātou. Mā tēnei e mārama ai koe ki ngā tino kōrero me whai wāhi ki te uiuinga whānui, me ngā hiahia o ngā rōpū ka whakamahi i ngā raraunga ka kohia e koe.

Anei tētahi tauira:

He ākonga tau 12 a Metiria e hiahia ana ki te rangahau i ngā waiaro me ngā whanonga o ngā rangatahi e pā ana ki te whakamahere mō ngā rā kei mua i te aroaro. Ko Te Ara Ahunga Ora (CFFC) te hunga mā rātou ngā raraunga o tana rangahau.

Ko wai a CFFC?

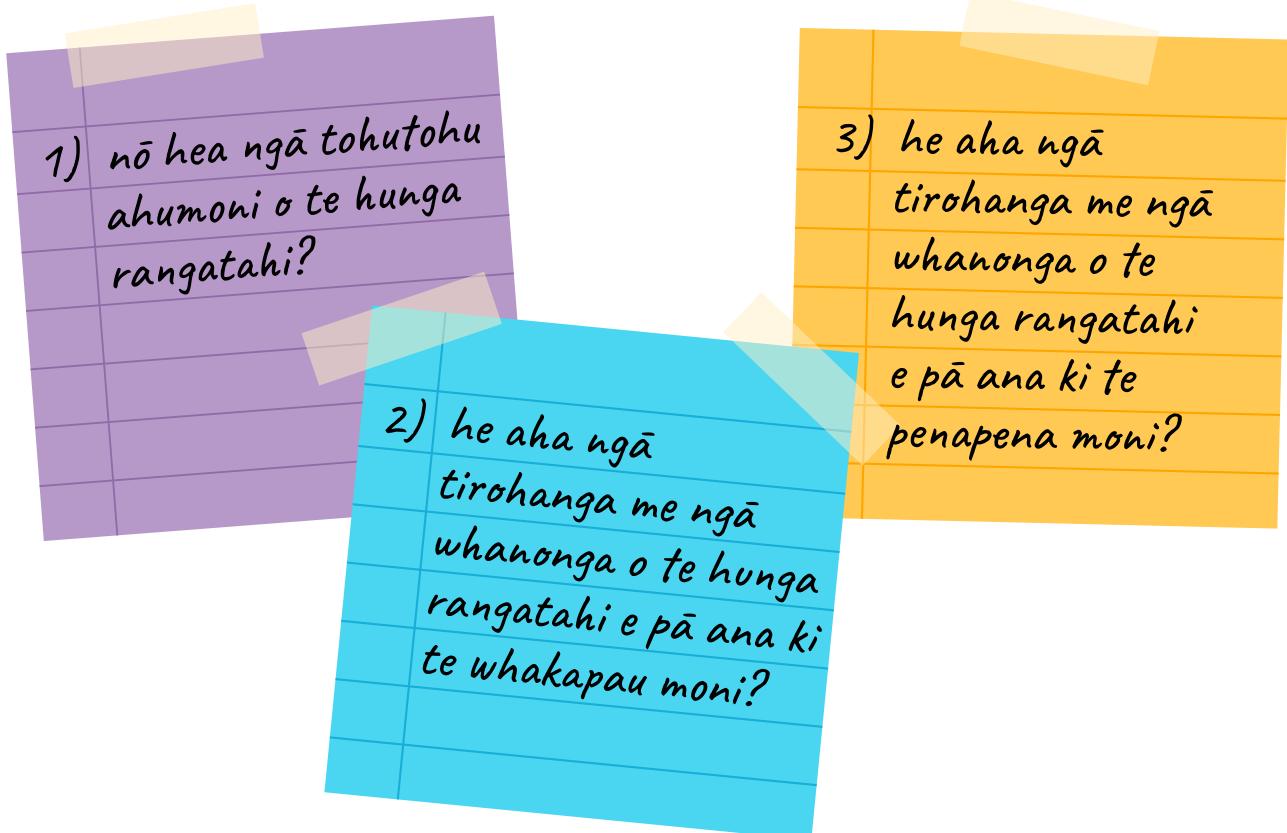
Ko CFFC tētahi whakahaere kāwanatanga e whai ana ki te whakapai ake i te mātau ahumoni o ngā tāngata o Aotearoa, ahakoa te pakeke. E whakapono ana rātou ka atamai ngā whakataunga ahumoni a te nuinga o ngā tāngata o Aotearoa mehemea kei a rātou ngā taputapu e tika ana, ka ākina hoki rātou. Ko tā rātou whāinga whānui kia rītaia pai ai ngā tāngata katoa o Aotearoa.

Ka pātai a Metiria ki te tangata e mōhio nei ia ki CFFC mō ngā momo mōhiohio e hiahia ana e rātou. E hiahia ana a CFFC kia mārama ai rātou ki ngā whakataunga ahumoni a ngā taiohi me ngā āhuatanga e whakaaweawe nei i ērā whakataunga.

Ka ahatia ngā raraunga?

E mōhio ana a CFFC, ko ngā āhuatanga pēnei i te pakeke haere o te taupori me te ao hurihuri nei ka wero i te hunga taiohi i te wā ka tīmata rātou ki te mahi, tae atu ki te wā ka rītaia rātou. E hiahia ana rātou ki te whakarite rauemi e atamai ake ai ngā whakataunga moni a te hunga rangatahi. Ki te pakari ngā āheitanga ahumoni a te hunga rangatahi, ka nui ake ngā kōwhiringa kia pai ake ai ngā putanga ā-pāpori, ā-hauora hoki ki a rātou me ō rātau whānau, ā, ka ngāwari ake tā rātou whai wāhi atu ki te ao ohaoha. E whaihua ai, e whai pānga ai hoki ēnei rauemi ki te hunga rangatahi, e hiahia ana a CFFC kia kohia ngā raraunga mō ngā āhuatanga ka whakaaweawe i ō rātou waiaro e pā ana ki te moni, me ō rātou whanonga moni i tēnei wā.

I runga i ēnei kōrero, ka whakatau a Metiria ko ēnei ana whāinga rangahau e toru:

↗ Me whakaoti te Kaupapa 1,
Hei Mahi 7 i te Puka Whakaharatau
a te Ākonga

I mua i tō koke ki te Kaupapa Tuarua, kei te mārama rānei koe ki:

- Te uiui pāngarau me te take ka whakamahia e te tangata.
- Ngā painga me ngā ngoikoretanga o te uiui pāngarau hei rauemi rangahau.

Kaupapa Tuarua:

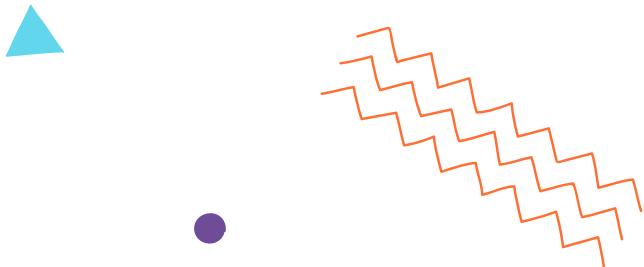
Te tautuhi i te taupori whāiti me ngā taupori ka tīpakona

Ngā putanga ako mō te Kaupapa Tuatahi

- Ka mārama ki ngā taupori whāiti me te taupori ka tīpakona i ngā mahi waihanga uiui pāngarau.
- Ka mārama ki ngā hapa tīkapo, me ngā hapa tīpako-kore i ngā mahi waihanga uiui pāngarau.

Te paearu angitu

- Ka taea e au te rerekētanga o te tatauranga me te tīpako te whakamārama.
- Ka taea e au te taupori whāiti me te tīpako taupori te tautohu.
- Ka taea e au te rerekētanga o te hapa tīpako me te hapa tīkapo-kore te whakamārama.

Kei wareware, ko te tino pūtake o te uiui pāngarau ko te kohikohi i ngā kōrero whaihua mō ngā whakataunga.

Ko te tikanga o tēnei, he mea nui te whai whakaaro ki ngā tāngata, ki ngā rōpū rānei he whaitake ā rātou kōrero ki te hunga mā rātou ngā raraunga. Ka kīa tēnei hunga ko te **taupori whāiti**.

He kupu ārahi mō te aromatawai:

I a koe e whai ana i tō tukanga waihanga uiui pāngarau, he mea nui kia mārama kehokeho ai te hononga o āu mahi katoa ki te pūtake me te hunga mā rātou ngā raraunga o te uiuinga. Hei tauira, me taea e koe te whakamārama te hāngai o te taupori whāiti ki te pūtake o tō uiui pāngarau me ngā hiahia o te hunga mā rātou ngā raraunga.

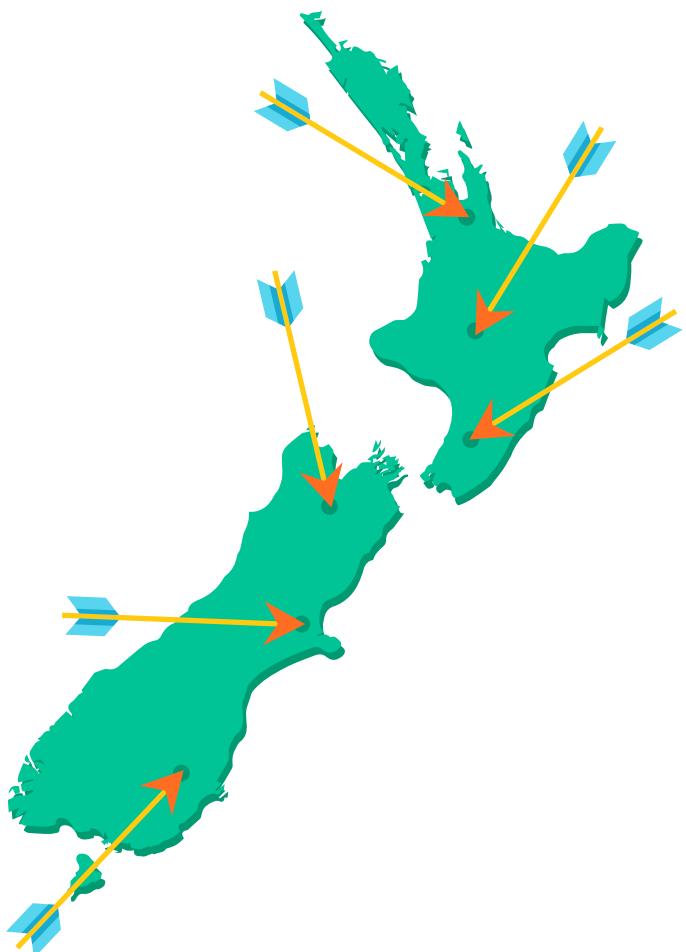
Te tautohu i te taupori whāiti

Ko te taupori whāiti te rōpū e hiahiatia nei kia kohia he kōrero i a rātou, ā, he mea nui te āta tautohu ko wai rātou.

Hei tauira: Ko te taupori whāiti o te rangahau a Metiria ko:

“Ngā ākonga i ngā Tau 12 me ngā Tau 13 i Aotearoa i te tau 2021”.

E hāngai ana tēnei ki te pūtake me te hunga mā rātou ngā raraunga o te uiui pāngarau a Metiria nā te mea he nui ngā tauira pēnei e whakaaro ana ki ngā mahi ka hiahiatia e rātou ka mutu ana rātou i te kura. Mā te tūhura i ngā waiaro me ngā whanonga o tēnei taupori whāiti e tautokona ai te CFFC i roto i ā rātou mahi waihanga rauemi hei tautoko i te hunga rangatahi i a rātou e wehe ana i te kura ki te mahi, ki ngā whare wānanga rānei.

E aro ana tēnei taupori whāiti ki te tau o te ākonga i te kura, kaua ki te pakeke; e tūhura anake ana tēnei rangahau i ngā kura i Aotearoa; ko te aronga ko tētahi wāhanga noa o tētahi tau.

Ko te painga atu mēnā ka kohikohia e Metiria ngā kōrero i ngā tāngata katoa i te taupori whāiti. Ka kīia tēnei he **tatauranga**.

Ka tino whai tikanga (pono) ngā raraunga mēnā i kohikohia ngā kōrero i ngā tāngata katoa i tō **taupori whāiti**. Heoi, i te ao motuhenga nei, me uua ka tutuki tēnei, nā te mea:

- Kāore pea e taea te whakapā atu ki ngā tāngata katoa i te taupori whāiti, hei tauira, mēnā e tuku ā-hiko nei koe i te uiui pāngarau, kāore e taea e te hunga ipurangi-kore te whai wāhi atu.
- Ka nui te wā ki te pōhiri i ngā tāngata katoa i te taupori whāiti, ā, he nui hoki te utu.

Te whakamahi i tētahi tīpakonga taupori

Nā ngā uauatanga o te whakahaere tatauranga ka whakamahi te nuinga o ngā tāngata e whakahaere uiuinga whānui ana i tētahi rōpū o te taupori whāiti. Ko te ingoa o tēnei rōpū ko te **tīpakonga taupori**.

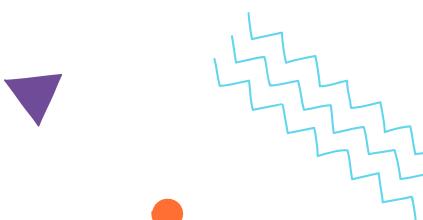
Te whakarārangi i tō anga tīpako

Ko te **anga tīpako** tētahi rārangi ingoa hei tīpako māu. Ko te painga atu mehemea kua rārangihia ngā tāngata katoa o tō taupori whāiti ki te anga tīpako. Hei tauira, mēnā he rōpū ākonga i te kura tō taupori whāiti, ko te rārangi ingoa o ngā ākonga katoa i te kura tō anga tīpako.

He kupu ārahi mō te aromatawai:

I ētahi wā, kei tō anga tīpako ētahi tāngata kāore i tō taupori whāiti. Ka whakarite ana koe i tō uiui pāngarau, he pai te whakarite **pātai tātari** i te tīmatanga e kite ai koe mēnā e tutuki ana i te kaiwhakautu ō paearu. Ki te kore, hei whakawātea i a rātou, i a koe hoki, me whakamōhio atu koe ki a rātou ehara i te mea me whakakī rātou i te uiui pāngarau.

Ko te painga atu mēnā e rite ana te hunga i tō tīpakonga ki te taupori i ahu mai ai rātou. Hei tauira, mēnā ka uiui whānui koe i tētahi tīpakonga o ngā ākonga i tō kura mō tētahi panonitanga ki te rātaka, me mātua whakarite kia uru mai ētahi ākonga i ngā taumata katoa, ngā ākonga e noho tawhiti ana i te kura, me ngā ākonga he kaupapa ā rātou i tua atu o te kura e whakararu ana pea i tā rātou tae moata ki te kura i ngā ata.

Ngā hapa tauanga

I te reo o ia rā, ko te tikanga o te kupu "hana", he tohu i tētahi hē i puta. I te ao tauanga, he whāiti ake te tikanga o te kupu "hana".

Ko te **hana tauanga** te rerekētanga o te uara ka ahu mai i tētahi tukanga kohikohi raraunga, me te uara pono mō tētahi taupori.

Mēnā e iti ana te hapa, e tika ana te whakaahua o ngā raraunga kua kohia e koe i te taupori. Mēnā he nui te hapa, kāore i te tino tika ngā raraunga i kohia e koe.

Kāore e pai ki te tangata te hapa, engari he wāhanga tonu tērā nō te uiuinga whānui.

Anei, e whai ake nei, ētahi tauira o ngā hapa tauanga e hāngai ana ki ngā uiuinga whānui.

Arā ētahi raru o ia rā i ahu mai i te whakamahinga o tētahi tīpako kāore e whakaahua ana i te taupori whāiti. Hei tauira, i te wā i whakawhanakehia tuatahitia te pūmanawa āhukahuka reo, he tāne katoa ngā kaihangā, ā, kāore tētahi i whai whakaaro kia whakamātau ngā wāhine i te hangarau, me te aha, kāore te pūmanawa i āhukahuka i te reo o ngā wāhine i ngā wā katoa.

Te hapa tīpako

Ko te hapa tīpako, he hapa ka puta ina whakamahi koe i tētahi tīpakonga, ka mahue te whakamahi tatauranga. E kore rawa e taea te kī ka hāngai rawa atu ngā mōhiohio ka kohia i te uiui pāngarau ki te taupori, nā te mea he wāhanga noa iho te tīpakonga nō te taupori; mēnā i rerekē tā tātou tīpako, kāore e kore ka rerekē ngā kitenga. Mā te whakamahi i tētahi tīpakonga nui me te whakarite kia ōrite te whai wāhi mai a te katoa ki te uiuinga whānui e iti iho ai ngā hapa tīpako.

Ngā hapa tīpako-kore

He momo hapa te hapa tīpako-kore i ahu mai i ngā āhuatanga o te tukanga kohikohi raraunga, hāunga te whakamahi tīpakonga. Ahakoa ka whakahaeere tatauranga koe, ehara i te mea ka 100 ūrau te tika o ngā raraunga ka kohia e koe. Hei tauira, kāore te katoa e hiahia ki te whakakī, ki te whakaoti rānei i tētahi uiui pāngarau - kāore pea rātou e whai wāhi mai, ka whakautu rānei rātou i ētahi wāhanga noa iho. Mehemea e ūrite ana ētahi āhuatanga o te hunga kāore i whakakī i te uiui pāngarau, ka hua ake pea te haukume.

He nui ngā momo hapa tīpako-kore rerekē.

Ko te **tīpako haukume** tētahi hapa ā-tauanga e hāngai ana ki te āhua o te kōwhiria o tētahi tīpakonga i tētahi taupori whāiti. E kore ai tētahi tīpakonga e haukume, me ūrite te tūpono ka tīpakohia ngā tāngata i te taupori whāiti kia whai wāhi atu ki taua tīpakonga.

Ka puta te **whakautu haukume** mēnā kāore e tika, kāore e pono rānei te whakautua o ngā pātai e ngā kaiwhakautu. Anei ētahi tauira o ngā āhuatanga e puta ai ngā whakautu haukume.

He tauārai pea tō ētahi tāngata e uua ai tā rātou whai wāhi atu, tō rātou mārama rānei ki tētahi pātai, hei tauira, mēnā kāore e taea te kōrero Pākehā.

Kāore ngā tāngata e pono i ngā wā katoa i a rātou e whakakī uiui pāngarau ana nā te mea kāore rātou e hiahia kia kino tō rātou āhua.

Ka hē pea te whakamāori a ētahi tāngata i ngā pātai, ka rerekē rānei te whakautu ki te pātai i tāu i hiahia ai.

He kupu ārahi mō te aromatawai:

Ko tētahi o ngā mahi me mātua whakarite e Kairangi ai tō māka ko te "whakauru i ō mātauranga ā-tauanga, ā-horopaki hoki". Ko te tikanga o tēnei, me whai hononga ngā nga ki tō uiui pāngarau. Ko tētahi huarahi e tutuki ai tēnei ko te wānanga i ngā hapa tīpako me ngā hapa tīpako kore, ā, he aha pea te pānga o ēnei ki te pūtake, ki te hoahoa rānei o tō uiui pāngarau.

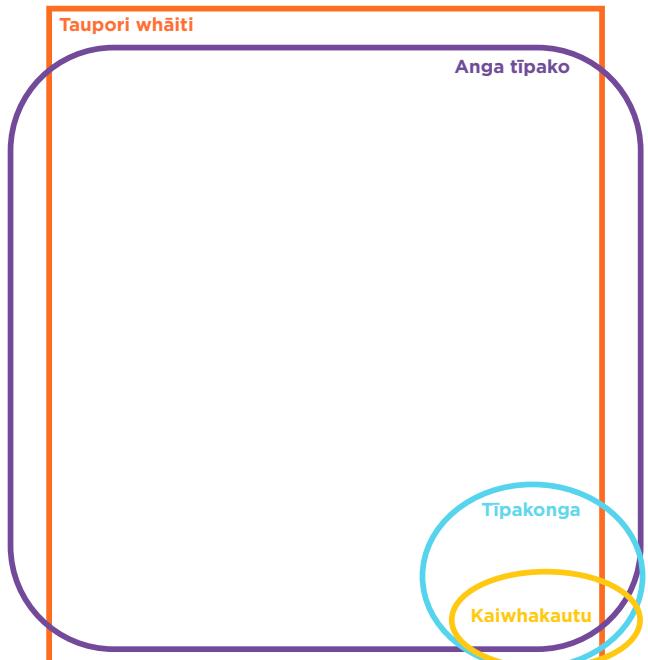
E whakaatu ana te hoahoa o raro nei i te uaua o te kohikohi raraunga tika. Ko te painga atu mēnā ka uru katoa te taupori whāiti ki te anga tīpako. Ko te tīpakonga, ko te hunga i kōwhiria rā e koe kia whai wāhi atu ki tō uiuinga whānui. Ko ngā **kaiwhakautu** te hunga ka whakakī me te whakahoki i te uiuinga whānui.

I te ao tūturu nei, me uaua ka kitea tētahi anga tīpako e hāngai tika ana ki te taupori whāiti. Ka mahue pea i te anga tīpako ētahi tāngata, ka whakaurua rānei ētahi tāngata kāore i te taupori whāiti. Kia kōwhiri koe i tō tīpakonga, ka kite pea koe kāore te katoa o ngā tāngata i tō tīpakonga e whakakī me te whakahoki i tō uiui pāngarau.

Te Āhua Pai Katoa

Te Ao Tūturu Nei

 Me whakaoti te Kaupapa 2,
Hei Mahi 1-5 i te Puka
Whakaharatau a te Ākonga

Koinei te wā hei whakaoti haere i te
**Whai Whakaaro tuatahi: Te pūtake, te hunga mā
rātou ngā raraunga, me te taupori whāiti.**

E tutuki ai ngā herenga o tēnei Whai Whakaaro, me mātua:

- tautohu koe i te horopaki o tō tūhuratanga me ngā whāinga rangahau o tō uiui pāngarau
- whakamārama koe i ngā mōhiohio ka puta i te uiui pāngarau
- whakamārama koe i te hunga mā rātou ngā raraunga o te uiuinga
- tautuhi koe i tō taupori whāiti.

 Me whakaoti te Kaupapa 2,
Hei Mahi 6 i te Puka Whakaharatau
a te Ākonga

I mua i tō koke ki te Kaupapa Tuatoru, kei te mārama rānei koe:

- He aha te taupori whāiti, ā, me pēhea hoki te tautuhi i tētahi
- Ki te rerekētanga o te tatauranga i te tīpakonga
- He aha te anga tīpako
- He aha te hapa tīpako

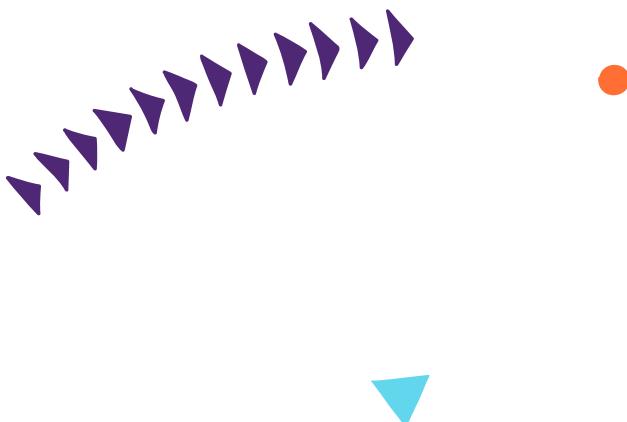
Kaupapa Tuatoru: Ngā tikanga matatika

Te putanga ako mō te Kaupapa Tuatoru

- Ka mārama ki ngā tikanga matatika o te uiuinga whānui mā roto mai i te waihanga uiui pāngarau.

Te paearu angitu

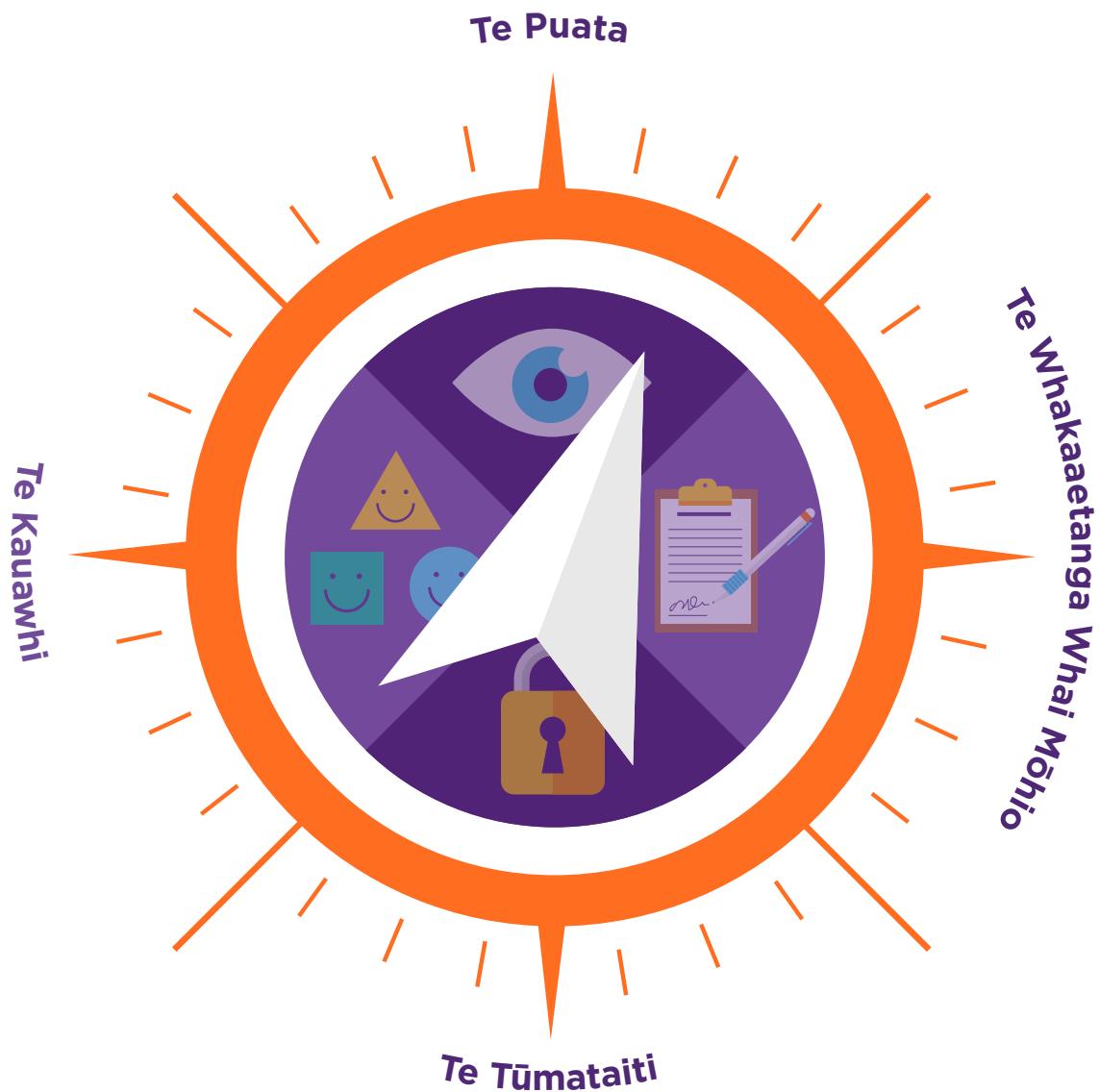
- Ka taea e au te whakamārama te hiranga o te tūmataiti, o te noho matatapu, me te kirimuna.
- Ka taea e au te tautohu ngā tikanga hei whakamahi māku e tutuki ai ngā paerewa matatika.

Ko te aronga o tēnei kaupapa ko te mārama ki te hiranga o te whakatutuki i ngā paerewa matatika mō te uiui pāngarau.

Ko tā ngā tikanga matatika he manaaki i ngā motika me te mana o te tangata. He aratohu ngā paerewa matatika hei āwhina i a koe ki te whai i te tōkeke, i te ngākau atawhai, me te ngākau whakaute.

Ka aro mātou ki ngā wāhanga matua e whā o te uiuinga whānui matatika: te puata, te whakaaetanga whai mōhio, te tūmataaiti, me te kauawhi.

Te puata

Kei ngā kaiwhakakī i tō uiui pāngarau te mana ā-ture ki te whakatau ko wai ka whai wāhi atu ki ā rātou mōhiohio, ka ahatia hoki ērā kōrero.

Ka tono ana koe kia whakakā e tētahi tō uiui pāngarau, he mea nui kia whakamāramahia atu e koe:

- Ko wai koe, hei tauira, ko wai tō ingoa, tō taumata i te kura, me ō taipitopito whakapā. Ko tētahi o ngā take o te tuku i ō taipitopito whakapā ko te āhei o ngā kaiuru ki te whakapā atu ki a koe mēnā e hiahia ana rātou ki ō rātou raraunga.
- Te pūtake me te hunga mā rātou ngā raraunga o tō uiuinga (he aha koe e whakahaere nei i te uiuinga whānui, ā, e kohi raraunga ana koe i a wai).
- Mēnā rānei ka noho kirimuna ngā whakautu, ka mōhiotia rānei te tangata, ā, mēnā ka noho matatapu te raraunga.
- Kei a rātou te mana ki te tono, kia whakakorea, kia tangohia rānei ō rātou raraunga i tō uiuinga whānui.

Te whakaaetanga whai mōhio

Kia mōhio te tangata ki te pūtake o te uiui pāngarau, me tohu i tā rātou whakaae ki te whai wāhi atu ki tō uiui pāngarau.

Ka tutuki tēnei here i tētahi rerenga ngāwari e pēnei ana:

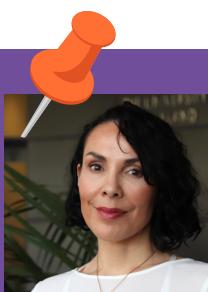
“Mā te whakakī i tēnei uiui pāngarau, e tohu ana koe i tō whakaae ki te whai wāhi mai ki tēnei rangahau.”

Te tūmataiti

Ko te tūmataiti te motika kia noho tapu ōu kōrero whaiaro. Hei whakahaumaru i te tūmataiti o te tangata:

- me kaua e here i a rātou ki te whakautu i ngā pātai whaiaro
- me haumaru te rokiroki me te tiaki i ō rātou raraunga
- me noho kirimuna.

Tākuta Carla Houkamau:

Mātāmua ko te noho tūmataiti o ū mātou mema. He nui ngā mahi ka oti i a mātou e noho haumaru ai ngā kōrero a ngā tāngata ki a mātou. Ka whakamunahia ngā mōhiohio whaiaro katoa, ā, ka noho wehe ngā raraunga uiuinga rokiroki ai.

Te tuku pātai whaiaro

I tēnei aromatawai, he mea nui kia kaua e tukuna ētahi pātai whaiaro e whakararu ana i te noho tūmataiti o te tangata. Hei tauira, i tō uiui pāngarau, kāore e tika ana kia uia ngā pātai e pā ana ki te hauora ā-hinengaro, ki te oranga, ki te hōkakatanga, ki ngā mahi pūroi rānei a te tangata. He whakahaumaru tēnei i a koe me ngā kaiwhakautu. Ki te pātai koe i ngā pātai whaiaro:

- ka manawarau, ka pouri, ka haumaru-kore pea te wairua o te tangata e whakakī ana i tō uiui pāngarau
- ka puta pea ētahi kōrero tūho me te kore ū e taea ki te tautoko ngaio atu.

Ko tētahi atu mate o ēnei momo pātai, ka kore pea tētahi e pīrangī ki te whai wāhi atu ki tō uiui pāngarau. Ka uaua pea te whai kia nui te whakakīa o ngā uiuinga whānui, engari ka pai ake mēnā ka tuhia tētahi uiui pāngarau e ngāwari ana, e haumaru ana hoki.

Ki te kore koe e mōhio mēnā rānei e pai ana tētahi pātai, uia tō pouako.

Tākuta Carla Houkamau:

E mōhio ana mātou ka auhi pea ētahi ki te whakautu i ngā pātai whaiaro. Heoi, i tēnei rangahau a mātou, he mea nui te tuku pātai whaiaro.

Ka whakaaro pea ētahi kāore ngā pātai whaiaro i te hāngai, he takahi rānei tērā i te noho tūmataiti o te tangata. Ka whakaaweawetia te tirohanga a te tangata e ngā āhuatanga maha, pēnei i ū rātou wheako i te ao, takenga ā-whānau, ngā uauatanga rānei o ia rā. Katoa ngā āhuatanga e pātaihia nei e mātou (pakeke, ira, hauora, haukiri, hononga) he āwhina i tō mātou mōhio ki te kātū noho me ngā hiahia ake o te tangata. He tino āhuatanga ēnei e tohu ana i ngā uara me ngā whakaarotau o te tangata - me ā rātou whakataunga ohaoha. Ki te kore te tangata e hiahia whakautu i ētahi pātai, ahakoa te wā, ehara i te mea me pērā rātou. Kei a rātou te whakatau ki te whakautu, ki te kore rānei e whakautu.

Te noho matatapu

Ko tētahi tikanga o te noho matatapu ka kore e tuku i ngā mōhiohio mō te tangata ki tētahi atu. I te horopaki o te uiui pāngarau, ki te tuku koe i ngā kōrero i kohikohia i tō uiui pāngarau, kaua e whāki i ngā ingoa, i ngā mōhiohio rānei e mōhiotia ai te tangata nāna i whakakī, i ngā mōhiohio rānei e hono ana i te tangata ki ana whakautu. Ko tētahi huarahi e tutuki ai tēnei ko te **noho kirimuna** (kaua e whakaingoa). Mehemea e noho kirimuna ana ū rātou raraunga, kāore hoki koe, te kairangahau, e mōhio nā wai te whakautu e pānui nei koe i a koe e titiro ana ki te uiui pāngarau.

Ngā huarahi whakaute i te noho tūmataiti o te tangata

- Me kohikohi anake ngā kōrero e hāngai ana ki tō pūtake; ki te kore e taea e koe te whakamārama te hiranga, te painga rānei o ngā mōhiohio i tō uiui pangarau, me tango.
- Me whakaae kia mahue ētahi pātai me te āta whakamārama e āhei ana te tangata ki te pērā.
- Me whakamōhio atu ko wai ka kite i ngā kōrero ka tukuna ki a koe, ā, mēnā hoki ka noho kirimuna ā rātou whakautu.
- Me whakamōhio atu he kōwhiringa te whakakī i te uiui pāngarau.

Tākuta Carla Houkamau:

Ko mātou ko Ahorangi Chris Sibley, ko ngā kaiāwhina rangahau e whakaponotia ana, e mahi ana i te MIFAS i raro i ngā āhuatanga haumaru ka whai wāhi atu ki ngā taipitopito whakapā o ngā kaiuru. Ka whakamahia anake ngā taipitopito whakapā o ngā kaiuru hei whakapā atu ki a rātou i ia tau kia whai wāhi tonu mai ai rātou, me te tuku hoki i ngā mōhiohio me ngā whakahokinga kōrero mō ngā kitenga o te rangahau MIFAS.

Te kauawhi

Ko te kauawhi ko te whai kia kaua tētahi e rongo i te rāwahotanga (te mahue, te aukatinga rānei) i tō uiui pāngarau. Ko tētahi wāhi nui ko te whai whakaaro ki tō tuku pātai e pā ana ki te ia o te tangata.

Kei wareware, me hāngai katoa ō pātai ki te pūtake o tō uiui pāngarau - ki te tuku pātai koe mō te ia, me mārama te take i pērā ai koe.

Ki te tuku pātai koe mō te ia, me whakauru e koe ētahi kōwhiringa i tua atu o te tāne me te wahine kia kore ai e aukatia te hunga irahuhua. He mea nui kia noho ngā pātai mō te ia (me ētahi atu mōhiohio whaiaro) hei kōwhiringa, kia kore ai te tangata e mate ki te whakautu ki te kore rātou e hiahia. Anei tētahi tauira:

Me whakaoti te Kaupapa 3,
Hei Mahi 1 i te Puka Whakaharatau
a te Ākonga

He aha koe:

Wahine

Tāne

Ira huhua

Kāore au i te pīrangī whāki

He kupu ārahi mō te aromatawai:

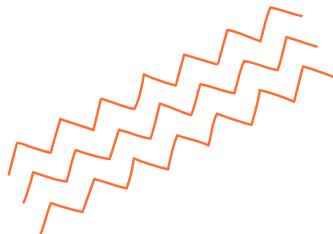

I tō aromatawai, e āhei ana koe ki te whakamārama i te take kāore koe i whakauru i ētahi pātai. Ko te hono i tēnei ki tētahi whakamārama o ngā paerewa matatika tētahi huarahi hei “whakauru i te mātauranga ā-horopaki, ā-tauanga hoki” ki tō pūrongo, ā, he āhuatanga tēnei mē mātua whakarite mō te māka Kairangi.

↗ **Me whakaoti te Kaupapa 3,
Hei Mahi 2-3 i te Puka
Whakaharatau a te Ākonga**

I mua i tō koke ki te Kaupapa Tuawhā, kei te mārama rānei koe ki:

- Te take me tutuki i ngā uiui pāngarau ngā paearu matatika.
- Ngā mōhiohio me tuku e koe ki te tangata e pā ana ki tō uiui pāngarau i mua i tā rātou whakakī.
- Ngā mahi me mātua whakaoti e tutuki ai ngā paearu o ngā tikanga matatika o te pūata, o te whakaae i runga i te mōhio, o te tūmataiti, me te kauawhi.

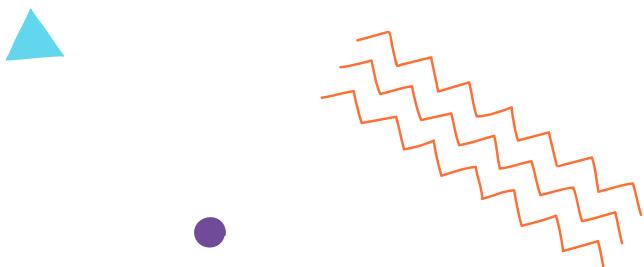
Kaupapa Tuawhā: Ngā momo pātai

Te putanga ako mō te Kaupapa Tuawhā

- Ka mārama ki ngā painga me ngā ngoikoretanga o ngā momo pātai rerekē mā te waihanga uiui pāngarau.

Ngā paearu angitu

- Ka taea e au te tautohu mēnā he pātai aukati, he pātai tuwhera rānei tētahi pātai.
- Ka taea e au ngā painga e rua me ngā ngoikoretanga e rua o ngā pātai kati me ngā pātai tuwhera te whakamārama.

I tēnei kaupapa ka tūhuratia ētahi momo pātai rerekē hei whakamahi māu i tō uiui pāngarau.

Ka pārekareka ake te whakakī i tō uiui pāngarau mēnā e whakamahia ana ngā momo pātai maha. Ka nui ake pea te tūpono ka whakaoti te kaiwhakautu i tō uiui, ā, ka iti iho pea ngā hapa tīkapo-kore.

E rua ngā momo pātai matua: ko ngā pātai kati me ngā pātai tuwhera. Kia tirohia e tātou ngā pātai kati i te tuatahi.

He kupu ārahi mō te aromatawai:

I tō aromatawai, me whai kia toru, neke atu rānei, ngā momo pātai rerekē.

E eke ai koe ki te Kaiaka, ki te Kairangi rānei, me whakamārama e koe āu whakataunga i tō tukanga waihanga. Me mātua whakamārama hoki ngā momo pātai kua whakamahia e koe. Ahakoa te momo pātai ka whakamahia, kei wareware, me mārama te hononga o ō pātai ki te pūtake me te hunga mā rātou ngā raraunga o tō uiui pāngarau.

Ngā pātai kati

Ko ngā pātai kati ngā momo pātai ka taea te whakautu ki te kupu kotahi, ki tētahi rerenga poto rānei. I ngā uiui pāngarau, whai ake ai ngā kōwhiringa whakautu whāiti i ngā pātai kati, hei tauira, ko te āe/kāo, ko ngā kōwhiringa huhua rānei.

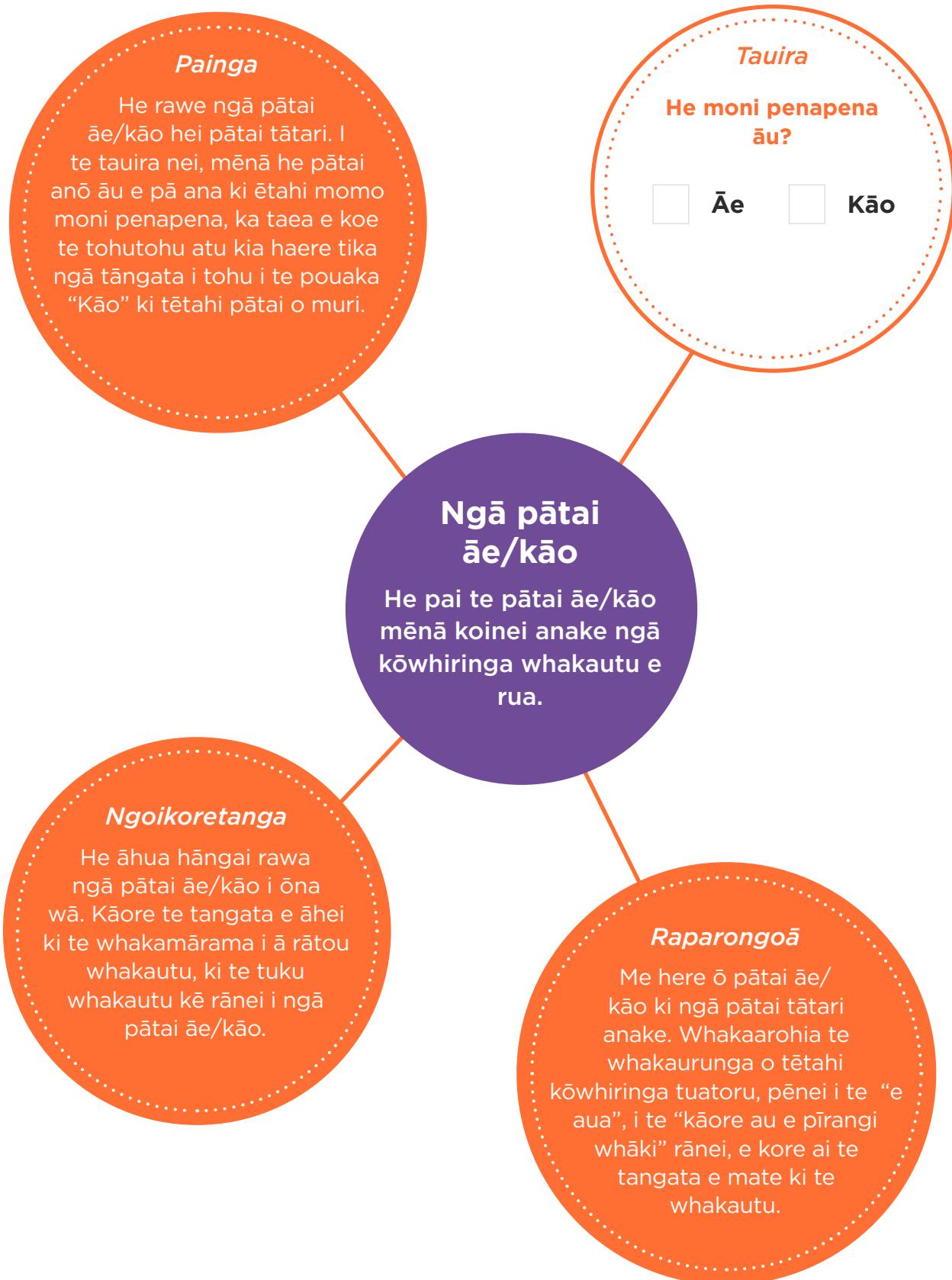
Ngā painga o te pātai kati	Ngā ngoikoretanga o te pātai kati
<p>I te nuinga o te wā, ka tere, ka ngāwari hoki te whakautua o ngā pātai kati, me te aha, ka nui ake pea te tūpono ka whakaoti ngā kaiwhakautu i te uiuinga, ā, ka iti iho pea ngā hapa tīkapo-kore.</p> <p>He ngāwari te tātari me te whakaatu i ngā whakautu ki ngā pātai kati.</p>	<p>Ka matekiri ngā kaiwhakautu i tō uiui mēnā kāore i tukuna te whakautu e hiahiatia ana e rātou.</p> <p>Ka kōwhiri matapōkere noa iho ētahi kaiwhakautu i te whakautu mēnā kāore ō rātou whakaaro ki tērā take.</p> <p>Ka whakaiti ngā pātai kati i ngā huatau matatini ki tētahi whakautu māmā rawa.</p>

I te nuinga o te wā, ka tere, ka ngāwari hoki te whakautua o ngā pātai kati. Ka ngāwari te tātaritia o ūna raraunga, he iti nō ngā whakautu.

Ko ngā momo pātai kati ka tūhuratia i tēnei kaupapa, ko:

- ngā pātai āe/kāo
- ngā pātai kōwhiringa huhua
- ngā āwhata whakatau
- ngā āwhata Likert.

Ngoikoretanga

Hei kaiwaihangā, kei a koe te mana whakatau i ngā kōwhiringa whakautu, ā, kāore pea koe e tuku i ngā kōwhiringa tika katoa. I runga i tēnei ka haukume pea te uiuinga, ka kōwhiri matapōkere rānei ngā kaiuru ki te kore te whakautu e hiahiatia ana i reira, ā, ka whakaiti tēnei i te tika o ngā whakautu.

Painga

He ngāwari te whakautu me te tātari i ngā pātai kōwhiringa huhua.

Tauira

E whakamahi ana koe i tētahi o ngā ratonga pūtea e whai ake nei, he momo haumi pēnei rānei āu?

☐ Ngā haumitanga e whakahaeretia ana e ngā iwi	☐ Ngā hea
☐ KiwiSaver	☐ He moni penapena
☐ Ētahi moni penapena rītaia kē	☐ He mōkete
	☐ He inihua whare/taputapu
	☐ He mea kē (<i>tēnā, tuhia</i>):

Ngā pātai kōwhiringa huhua

I ngā pātai kōwhiringa huhua, ka āhei ngā kaiuru ki te kōwhiri i tētahi whakautu, i ētahi whakautu rānei i tētahi rārangi ka whakaritea e koe.

Raparongoā

Me whakauru te kōwhiringa “He mea kē” me tētahi wāhi mō te tangata hei tuhi i tāna ake kōwhiringa.

Whakaritea tētahi uiuinga whānui tōmua hei tirotiro mēnā rānei me nui ake ngā kōwhiringa (ka ako koe i ngā kōrero mō ngā uiuinga whānui tōmua ki te Kaupapa Tuawaru).

Painga

He ngāwari te whakamahi me te tātari.
He ngāwari te whakautu.

Ngā āwhata whakataunga

Ko tā ngā pātai āwhata whakataunga he tuku i tētahi āwhata kōwhiringa, pēnei i te pai o tētahi mea mai i te 1 ki te 10. Ka āhei ngā kaiwhakautu ki te tohu i te nama e hāngai ana ki tā rātou whakautu.

Ngoikoretanga

Ki te kore e mārama ngā tohutohu, ka hē pea te whakamāori a ētahi i te āwhata.
Kāore pea he whakaaro o te tangata, kāore pea rānei te pātai e hāngai ana ki a rātou.

Raparongoā

Me āta whakamārama te tikanga o te āwhata.
Me whakaae kia tohu e ngā kaiuru mēnā kāore ō rātou whakaaro ki te take, ka haere tika rānei ki te pātai e whai ana.

Tauira

I pēhea nei te pai o te whakaritea ū e te kura ki te whakarite whakataunga moni pai?

Painga

E mōhio ana te nuinga ki te āwhata Likert, ā, ka mōhio hoki rātou ki te whakautu i aua āwhata.

Ka wawe te whakautua atu.

Ka puta i ngā āwhata Likert ngā raraunga tatau e ngāwari ana te tātari.

Mā te whakamahi āwhata ka pai te tuku a te tangata i ngā whakautu whānui (ehara i te mea ko te "whakaae" me te "whakahē" anake).

Tauira

Ka pēhea nei te kaha o tō whakaae ki te tauākī e whai ake nei:

Me ture rawa te tuku moni ki a KiwiSaver kia 18 tau tō pakeke.

Tino whakahē	Whakahē	Kāore e whakaae/whakahē	Whakaae	Tino whakaae
--------------	---------	-------------------------	---------	--------------

○	○	○	○	○
---	---	---	---	---

Te āwhata Likert

(Me whakahua: Lick-urt)

I ngā āwhata Likert, ka tukuna tētahi tauākī ki ngā kaiwhakautu, me te tono i a rātou ki te tohu i te kaha o tā rātou whakaae, whakahē rānei i te kōrero rā.

Ngoikoretanga

Kāore te tangata e watea i ngā āwhata ki te ruku hōhonu ki te whakamārama i ō rātou huatau me ō rātou whakaaro.

Ka rerekē te whakamāori a ētahi i ngā wāhanga i waenganui i tēnā pito, i tēnā pito.

Ka karo ētahi tāngata i ngā whakautu kei ngā tōpito, me te aha, ka puta pea tētahi hapa tīpako-kore.

Ka mate te tangata ki te tohu i tō rātou whakaae, i tō rātou whakahē rānei i ngā pātai me mātua whakautu, ahakoa kāore rātou e whakaaro pērā ana.

Raparongoā

Me tika te taurite o te āwhata (hei tauira, mai i te "E kore rawa" ki te "E tino tinga ana").

Me whakamahi i te āwhata kotahi, puta noa i tō uiuinga whānui, kia kore ai e rangirua. Hei tauira, ki te whakamahi koe i tētahi āwhata tauwhata-taurua (te tikanga kōwhiringa uruhi), me pēnei katoa ngā pātai āwhata Likert i tō uiui pāngarau.

Ka haere tonu ngā āwhata Likert i te whārangī e whai ake nei.

He huarahi pai ngā āwhata Likert hei ine i ngā whakaaro me ngā waiaro o te tangata ki tētahi mea mā tētahi huarahi e taea ai te ine te maha (te tātari mā ngā tau). I te nuinga o te wā e “hangarite” ana ngā āwhata Likert, arā, e ūrite ana ngā kōwhiringa ngākaupai me te ngākaukino, ā, ka noho ngū a waenga.

Anei pea tētahi whakatakotoranga o tētahi āwhata Likert taumata-rima:

Tino whakahē	Whakahē	Kāore e whakaae/whakahē	Whakaae	Tino whakaae
☐	☐	☐	☐	☐

Ka taea hoki te whakamahi i tētahi āwhata tauwhata-taurua. I ētahi wā ka kīa tēnei he tikanga kōwhiringa uruhi nā te mea kāore ōna whakautu ngū.

Anei pea tētahi takotoranga o tētahi āwhata Likert pēnei:

Tino whakahē	Whakahē	Āhua whakahē	Āhua whakaae	Whakaae	Tino whakaae
☐					

Ka āhei koe ki te pānui i ētahi atu kōrero anō mō ngā āwhata Likert ki Wikipedia.

Ngā pātai tuwhera

Ko ngā **pātai tuwhera** ngā momo pātai e taea ana e te kaiwhakautu ngā momo whakautu mahia. He huarahi pai tēnei hei kohikohi i ngā kōrero e pā ana ki ngā whakaaro, ki ngā whakapono, me ngā kare ā-roto. Ka tīmata ngā pātai tuwhera ki ngā rerenga: ‘He aha ... ai’, ‘I pēhea ...’, me te, ‘Tēnā, whakamāramahia ...’.

I te nuinga o te wā, me nui ake i te kotahi, i te rua kupu rānei, ngā whakautu ki ngā pātai tuwhera, inarā me whai whakaaro, me huritao rānei ngā kaiwhakautu.

I runga i tēnei, he kaha ake te whakamahia o ēnei momo pātai hei wāhanga mō tētahi uiui i ngā rōpū arotahi, i ngā uiui kanohi-ki-te-kanohi, me ngā whakautu ā-waha, tēnā i ngā whakautu ā-tuhi. I ēnei horopaki, ka taea e te kairangahau te tuku pātai āpiti e mārama kehokeho ai rātou ki ngā kōrero a te tangata.

Anei ētahi tauira o ngā pātai tuwhera:

Anei ētahi huarahi e rua hei tuhi i ngā pātai tuwhera, ā, ka wawe te whakautua:

Te whakahoahoa kupu

Tukuna ētahi kupu matua ki ngā kaiwhakautu, ka tono ai kia tuhia e rātou te kupu tuatahi ka pihī ake i tō rātou hinengaro ka pānui ana rātou i ērā, hei tauira:

Whairawa	Nama	Rītaia
----------	------	--------

Te whakaotī rerenga

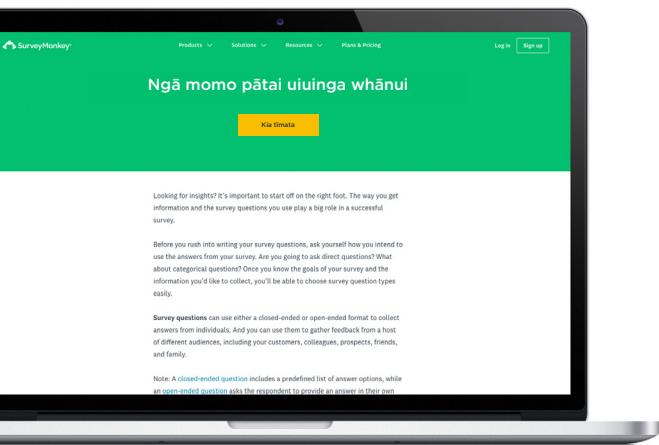
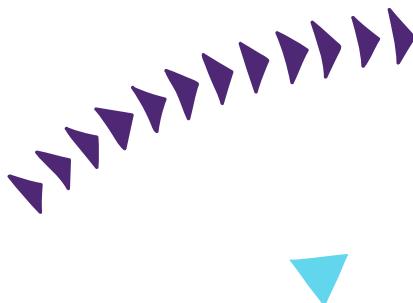
Tonoa ngā kaiwhakautu kia whakaotia e rātou tētahi rerenga, hei tauira:

Ka whakaaro ana au mō te wehe i te kura, ka rongo au i te...

Ngā painga o ngā pātai tuwhera	Ngā ngoikoretanga o ngā pātai tuwhera
<p>E pai ana ngā whakautu katoa.</p> <p>Ka puta ngā raraunga kounga.</p> <p>Ka puta pea i te pātai tuwhera ētahi whakaaro kāore anō kia whakaarohia.</p> <p>Ka nui ake te whai wāhi atu ki te ruku hōhonu ki ngā whakaaro, ki ngā whakamārama me ngā kare ā-roto, tēnā i ngā pātai kati.</p>	<p>Ka nui ake te wā ka whakapaua e ngā kaiwhakautu ki ngā pātai tuwhera, ā, me kaha ake te whakaaro.</p> <p>Ka uaua ake te tātari i ngā whakautu ki ngā pātai tuwhera mā te whakaaro tapatahi.</p>

 **Me whakaoti te Kaupapa 4,
Hei Mahi 1-3 i te Puka
Whakaharatau a te Ākonga**

**Mō ētahi atu mōhiohio ki ngā kōrero e pā ana ki ngā momo pātai, tēnā, tirohia:
Ngā momo pātai uiuinga whānui a Survey Monkey**

I mua i tō koke ki te Kaupapa Tuarima, kei te mārama rānei koe ki:

- Te rerekētanga o te pātai kati me te pātai tuwhera.
- Ngā painga me ngā ngoikoretanga o ngā momo pātai rerekē.

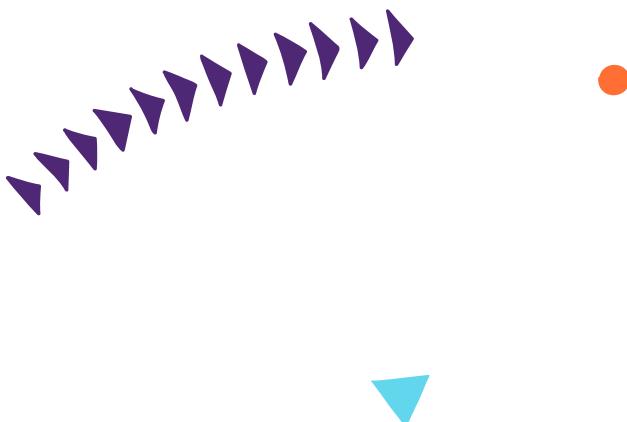
Kaupapa Tuarima: Te hiranga o te waihanga pātai papai

Te putanga ako mō te Kaupapa Tuarima

- Ka mārama ki te uara o te waihanga i ngā pātai papai i tētahi waihanga uiui pāngarau.

Te paearu angitu

- Ka taea e au ngā hapa i ngā pātai te tautohu.
- Ka taea e au ngā huarahi e pai ake ai ngā pātai te whakamārama.

I tēnei kaupapa ka tūhura tātou i ngā āhuatanga i pai ai tētahi pātai

Mā te kounga o āu pātai e tohu te kounga me te whaihua o ngā raraunga ka kohia e koe.

Te whakatau i ngā pātai hei ui atu

Katoa ngā pātai ka uia e koe me hāngai ki te pūtake o tō uiui pāngarau me ngā kōrero e hiahia ana e te hunga mā rātou ngā raraunga. E tirohia ai tēnei, me whakarite koe i tētahi tauākī pūtake e mārama kehokeho ana.

I te Whai Whakaaro tuatahi, i waihangatia e koe tētahi rārangī whāinga rangahau e hāngai ana ki tō horopaki. Ko te mahi e whai ana ko te tuhi i ētahi pātai hukihuki e hāngai ana ki ia whāinga.

Mō ia pātai, me taea e koe te whakamārama:

- te hāngai o tō pātai ki te pūtake o te uiui pāngarau
- ngā momo raraunga ka kohia e te uiui pāngarau
- ka pēhea tō tātari, tō whakaatu hoki i ngā raraunga i kohia e koe.

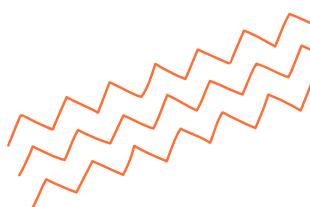
Ko ētahi atu āhuatanga hei whakaaro ake:

- Mēnā rānei ka hiahia, ka āhei hoki ngā tāngata ki te whakautu i ō pātai?
- Me pēhea e ngāwari rawa atu ai te tuku mai a ngā kaiwhakautu i ngā raraunga e tika ana?

E rua ngā whakaaro matua:

- **He aha ngā pātai ka uia e koe?**
- **Ka pēhea tō ui atu?**

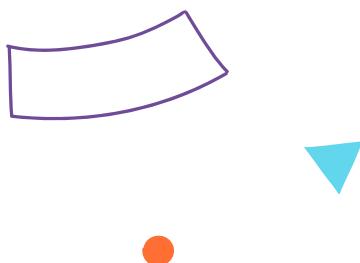
Te whakatau i te āhua o te tuku pātai

Me mārama kehokeho tō pātai ki te hunga e whakakī ana i tō uiui pāngarau. Mā tēnei e iti iho ai ngā pōhēhētanga, ā, ka ngāwari ake te whakakīa o tō uiui pāngarau.

Mātakina tēnei kiriata poto a Statistics Learning Centre, [e whakarāpopototia ana e Tākuta Nic me pēhea te tuhi i ngā pātai uiuinga whānui pai](#).

 Me whakaoti te Kaupapa 5,
Hei Mahi 1 i te Puka Whakaharatau
a te Ākonga

Tākuta Carla Houkamau:

He momo tāera tuhi tō ngā uiuinga whānui, ā, me pērā te tuhi e tika ai te puta o ētahi whakautu whai mana.

Ka matekiri ētahi tāngata i te kōrenga o rātou i kite i tā rātou whakautu i te rārangi pātai kua tukuna atu. Ko te whakarite i tētahi rārangi pātai whāiti te wāhangā uua katoa o te tuhi i tētahi uiuinga whānui.

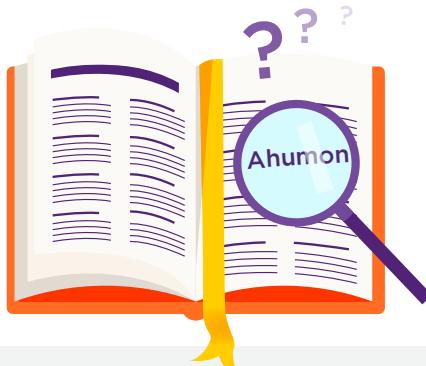
Kia mārama kehokeho te reo

He mea nui kia mārama kehokeho ki ngā kaiwhakautu te tikanga o ngā pātai e uia ana, kia ngāwari hoki ki a rātou te whakautu i ngā pātai.

Whakamahia te reo o ia rā

Kia māmā, kia tōtika te tuhia o ū pātai.
Kaua e whakamahi i te reo uaua me
ngā kupu ā-kaupapa kāore pea e
mōhiotia ana e te tangata.

He pātai makenu:

X **Ka pēhea te whakaaweawe a tō tuakiri ahumoni i ū whakataunga ohaoha?**

Te mate o te pātai:

He uaua te ariā o te “tuakiri ahumoni”, ā, kāore pea i te mōhiotia whānuitia. Mō te hunga rangatahi, ka pai pea te panoni i “ngā whakataunga ohaoha” ki ngā pātai e pā ana ki tā rātou “whakapau, penapena, tohatoha, me te whakatipu” i ā rātou moni.

Te pātai kua whakahoutia:

**He aha tētahi tohutohu a tō whānau, a tētahi hoa rānei
mō ngā mahi penapena?**

Kaua e whakamahi i ngā whakakāhoretanga e rua

Ka rua ngā whakakāhoretanga mēnā e rua ana
ngā kupu whakakāhore i te rerenga kotahi.
Me āta pānui ngā rerenga whai whakakāhoretanga
e rua e mārama ai te tikanga, ā, ka pōrauraha te
tangata i ēnei. Ki te hē te whakamāori a ngā
kaiwhakautu i tō pātai, ka puta he hapa
tīpako-kore.

W H A K A H Ē

K Ā O R E

Te pātai takarepa:

E whakahē ana koe kia kaua ngā tāngata e penapena mō te wā ka rītaia rātou?

Te mate o te pātai:

He uua te mārama ki tēnei pātai i ngā whakakāhoretanga e rua.

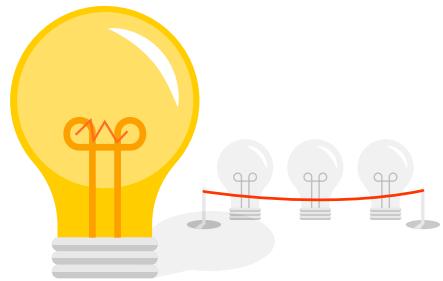
Te pātai kua whakahoutia:

E whakaae ana koe me ture rawa te penapena i ō pūtea mō te wā ka rītaia koe?

Me aro ki te huatau kotahi

Kua e whakamahi i ngā pātai e rua, e toru rānei. Ki te nui ake i te kotahi ngā huatau ka whakaurua e koe ki te pātai, ka uua pea te whakautu i te pātai.

Te pātai takarepa:

Ka penapena, ka haumi hoki koe i ō moni?

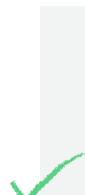
Āe

Kāo

Te mate o te pātai:

Ki te penapena tētahi i ana pūtea, engari kāore ia e haumi i ana moni, kāore pea ia e mōhio me pēhea te whakautu i te pātai.

Te pātai kua whakahoutia:

He moni penapena āu?

Āe

Kāo

Kāore au e pīrangī whāki

He moni haumi āu?

Āe

Kāo

Kāore au e pīrangī whāki

Me taea te whakautu

Me taea e te tangata tō pātai te whakautu tika. Hei tauira, kaua e uia ngā pātai e mate ai te tangata ki te whakaaro ki ngā rā o mua rā anō.

Te mate o te pātai:

E hia te nui o te moni i pau i a koe ki ngā paramanawa i tērā marama?

Te mate o te pātai:

Ka ua ua ki te tangata te maumahara tika ki te nui o te moni i pau i a rātou ki ngā paramanawa i tētahi marama.

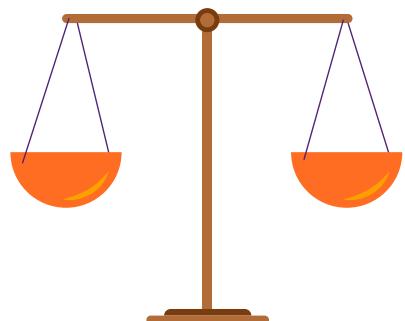
Te pātai kua whakahoutia:

E hia te nui o ngā moni i pau i a koe ki ngā kai paramanawa i te wiki ka hori nei?

Me ngākau tapatahi, me tōkeke hoki ngā pātai.

Mō te wāhi ki te waihanga pātai, he mea nui kia ngākau tapatahi ngā pātai - kia kaua ngā pātai e tohu i ō hiahia, i ō whakaaro rānei. Me wātea te tangata ki te tuku i ō rātou ake whakaaro. Kaua e tuku i ngā pātai kua oti kē i a koe te whakautu te whakapae.

Te pātai takarepa:

E hia te nui o tō moni whiwhi ka penapenatia e koe i ia wiki?

karekau

ētahi

kei tōna haurua

te nuinga

te katoa

Te mate o te pātai:

E whakapae ana tēnei pātai he moni whiwhi tā te kaiwhakautu i ia wiki. Ka tohu pea rātou i te “karekau” hei tohu i te korenga o ā rātou moni whiwhi (nō reira kāore e penapenatia ētahi) engari ehara tēnei i te tikanga o te pātai. He tauira tēnei nō te hapa tīpako-kore.

Te pātai kua whakahoutia:

He moni whiwhi ā-wiki āu?

Āe Kāo

Mēnā i ‘āe’ tō whakautu, me haere ki te pātai 2. Mehemea i ‘kāo’ tō whakautu, me **haere tōtika ki te pātai 3**.

Me tuku ngā kōwhiringa whakautu katoa

Me mātua whakarite koe i tētahi rārangi huinga kōwhiringa mō ia pātai.

Te pātai takarepa:

Nō hea ō tohutohu ahumoni?

Te whānau Ngā hoa Te kura Te ipurangi

Te mate o te pātai:

Kāore e kapi i te rārangi whakautu ngā whakautu katoa ka taea, hei tauira, ka ahu mai pea ngā tohutohu ahumoni o ngā ākonga i ngā mātanga ahumoni, i ngā taupānga, i ngā pāhorangi, i ngā pēke, i te pouaka whakaata rānei.

Te pātai kua whakahoutia:

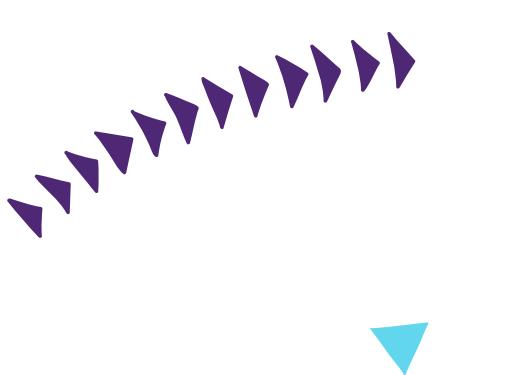
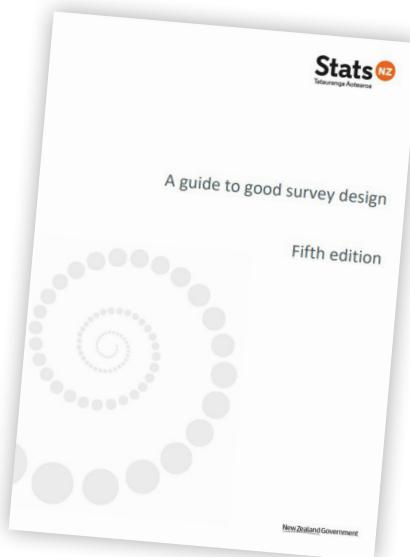

Me whakarite te kōwhiringa “he mea kē” e taea ai e ngā tāngata te tohu mēnā kāore tō rātou āhuatanga i rārangihia.

Hei te Kaupapa Tuawaru ako ai koe i te hiranga o te whakahāere i tētahi uiuinga whānui tōmua, i roto i tēnei ka whakamātauhiā tō uiui pāngarau me tētahi rōpū iti, me te tono kia whakahokia e rātou he kōrero. He huarahi pai tēnei e kitea ai te pai rānei o ō kōwhiringa whakautu. Ki te nui te kōwhiria o te whakautu “he mea kē”, me āpiti pea koe i ētahi atu kōwhiringa.

Mō ētahi atu kōrero mō te tuhi i ngā pātai pai, tirohia **te rauemi a Tatauranga Aotearoa, He Aratohu mō te Waihanga** **Uiuinga whānui Pai**, kei ngā whārangī 32 ki te 47.

 Me whakaoti te Kaupapa 5, Hei Mahi 2 i te Puka Whakaharatau a te Ākonga

I mua i tō koke ki te Kaupapa Tuaono, kei te mārama rānei koe ki:

- Te hiranga o te whakahāngai i ō pātai ki tō pūtake.
- Te tuhi i ngā pātai e mārama kehokeho ana, e tōtika ana hoki.

Kaupapa Tuaono:

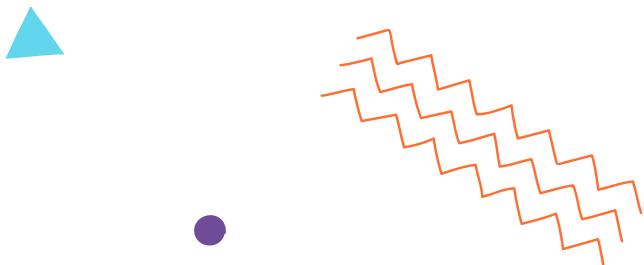
Te whakaraupapa i tō uiui pāngarau

Te putanga ako mō te Kaupapa Tuaono

- Ka mārama ki te hira o te whakaraupapa i ngā mahi waihanga uiui pāngarau.

Te paearu angitu

- Ka taea e au taku uiui pāngarau hukihuki te waihanga.
- Ka taea e au aku kōwhiringa e pā ana ki te raupapa o taku uiui pāngarau te whakamārama.

Kua tata tae ki te wā kia tīmata koe ki te whakarite haere i tō uiui pāngarau hukihuki tuatahi.

I mua i tō tīmata, anei ētahi aratohu hei āwhina i tō whakaraupapa i tō uiui pāngarau.

Whakaingoatia tō uiui pāngarau

Me whai ingoa poto, ingoa whai take tō uiui pāngarau e mōhio ai ngā kaiuru ki te pūtake o tō uiui pāngarau.

I te nuinga o te wā, he nui ake te mana o ngā uiui pāngarau e whai ingoa ana, tēnā i ngā uiui pāngarau kāore ō rātou ingoa.

Me whakauru tētahi kupu whakataki

Me whakamārama e koe ko wai koe, ā, he aha koe e whai nei i tēnei rangahau. Whakamōhio atu ki ngā kaiuru ka pēhea te rokiroki o ō rātou raraunga, ā, mēnā rānei ka noho kirimuna ā rātou whakautu.

Te ingoa o te uiui

Kia ora, _____

1. _____

Tēnā, kia kotahi anake te kōwhiringa.

- Āe
- Kāo

Mēnā i 'āe', tēnā, whakautua te pātai tuarua, mēnā i 'kāo', kia kōkiri ki te pātai tuatoru.

2. _____

Tēnā, kia kotahi anake te kōwhiringa.

- _____
- _____
- _____
- He mea kē, (tēnā, tuhia)

3. _____

Tēnā, kia kotahi anake te kōwhiringa.

- _____
- _____
- _____
- He mea kē, (tēnā, tuhia)

4. Ka pēhea te kaha o tō whakaae ki te tauākī nei?

Kōwhiria tō tūnga i te āwhata o raro nei.

Tino whakahē Whakahē Kāore e whakaae/ whakahē Whakaae Tino whakaae

-
-
-
-
-

5. Ka pēhea te kaha o tō whakaae ki te tauākī nei?

Kōwhiria tō tūnga i te āwhata o raro nei.

Tino whakahē Whakahē Kāore e whakaae/ whakahē Whakaae Tino whakaae

Kia poto te uiui pāngarau

Mēnā e poto ana tō uiui pāngarau, ka nui ake te tūpono ka whakaoti te tangata i tō uiui. Mā tēnei ka iti iho ngā hapa tīpako-kore o te kore i whakaoti a ētahi, me te aha, ka nui ake tō whakapono ki ngā kitenga.

He kupu ārahi mō te aromatawai:

Mēnā he īhua roa rawa tō uiui pāngarau, pānuitia ia pātai, ka pātai ai, "He aha te hāngai o ēnei kōrero ki taku pūtake?" Menā e tino hāngai ana, me waiho. Mēnā kāore he take o te whakauru i te pātai, me whakakore. Tuhia tēnei whakatau ki tō puka pūrongo ka whakamārama i te take i pērā ai.

Me tuku tohutohu

Kia mārama, kia poto hoki ngā tohutohu whakaoti i te uiui pāngarau. Kia poto ngā rerenga, kia ngāwari hoki ngā kupu.

Me āta whakaraupapa i ngā pātai

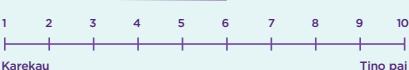
E piki ake ai te pāpātanga whakautu, me ngāwari, me pārekareka hoki te tukanga whakakī i te uiui pāngarau.

6. Ka pēhea te kaha o tō whakaae ki te tauākī nei?

Kōwhiria tō tūnga i te āwhata o raro nei.

Tino whakahē	Whakahē	Kāore e whakaae/whakahē	Whakaae	Tino whakaae
--------------	---------	-------------------------	---------	--------------

7.

8. Ka pēhea te kaha o tō whakaae ki te tauākī nei?

Kōwhiria tō tūnga i te āwhata o raro nei.

Tino whakahē	Whakahē	Kāore e whakaae/whakahē	Whakaae	Tino whakaae
--------------	---------	-------------------------	---------	--------------

9.

Tēnā, kia kotahi anake te kōwhiringa.

- _____
- _____
- _____
- He mea kē, (tēnā, tuhia)

10.

Tēnā, kia kotahi anake te kōwhiringa.

- _____
- _____
- _____
- He mea kē, (tēnā, tuhia)

11.

- _____
- _____
- _____
- He mea kē, (tēnā, tuhia)

He kōrero whānui, he tohutohu rānei āu mō tā mātou whakapaipai i tēnei rangahau?

Tēnā koe

mō i whai wāhi mai ki te tuku i ō kōrero me ō whakaaro.

- E pīrangji nei au ki tētahi kape o aku whakautu.

Anei ētahi kōrero hei āwhina i a koe ki te whakarite i te raupapatanga o ō pātai:

- Me tīmata ki ētahi pātai e ngāwari ana, e pārekareka ana hoki te whakautu. Mēnā e uaua ana, e takeo ana rānei ngā pātai tuatahi, kāore pea te tangata e whakakī i te toenga o tō uiui pāngarau.
- Me whakauru ētahi pātai tātari ki te tīmatatanga o tō uiui pāngarau e mōhio ai koe mēnā nō te taupori whāiti te kaiwhakautu. Ki te kore, me whakamōhio atu koe, ehara i te mea me whakaoti rātou i te toenga o te uiui pāngarau.
- Me noho ngā pātai hirahira katoa ki te haurua tuatahi o tō uiui pāngarau mō te tūpono kāore e oti katoa i a rātou te uiui pāngarau, engari ka riro tonu i a koe ētahi kōrero whaihua.
- Me whānui ngā momo pātai i tō uiui pāngarau.
- Whakarōpūtia ngā pātai ki ngā momo kaupapa – ka pai ake te rere o ngā pātai mai i tētahi ki tētahi.
- Hāunga te whakamahia o ngā pātai hangapori hei tātari i tō taupori whāiti, me noho ēnei pātai ki te mutunga o te uiui (ko ngā pātai hangapori ngā momo pātai e mārama ai koe ki te tuakiri o te kaiwhakautu, hei tauira, ki tōna tau i te kura, ki tōna pakeke, ki te momo ira, ki te nui rānei o tōna whānau).

Tirohia tō whakatakotoranga

Kia āta mahi i a koe e whakatakoto ana i tō uiuinga. Hei tauira, kia pai te takoto o ngā āputa. I te tauira e whai ake nei, ka hē pea te tohu a te kaiwhakautu i te pouaka e tika ana:

i ia marama i ia wiki i ia rā

Me āhei te tangata ki te whakahoki kōrero

Mā te tono i ngā kaiwhakautu kia whakahokia atu he kōrero mō te uiui pāngarau, ka wātea rātou ki te whakamōhio atu mēnā rānei i uaua ētahi wāhi hei whakakī mā rātou, mēnā rānei he kōrero anō ā rātou hei whakamōhio atu ki a koe. Mā konei e mōhio ai koe ki ngā āputa, ki ngā ngoikoretanga rānei o tō uiui, ā, ka kitea pea he huarahi anō hei tirotiro māu ā tōna wā.

He tauira mai i te MIFAS:

He rite tonu tā mātou tono kia whakahoki kōrero mai te tangata kia pai ake ai Te Rangahau o te Tuakiritanga Māori me ngā Waiaro Ahumoni. Kua wareware rānei i a mātou tētahi mea nui? He kōrero whānui, he tohutohu rānei āu mō tā mātou whākapaipai i tēnei rangahau mō te tau e heke mai nei?

Me mihi atu!

Me whakauru e koe tētahi mihi ki ngā kaiwhakautu i tā rātou whai wāhi ki te tuku i ā rātou kōrero me ō rātou whakaaro ki a koe.

Ko te wā tēnei hei whakaoti haere i te
Whai Whakaaro tuarua: Te uiui pāngarau hukihuki tuatahi.

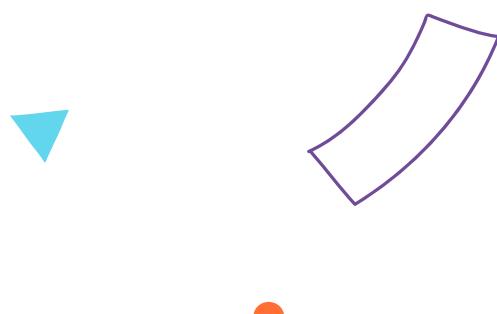
E tutuki ai ngā herenga o tēnei whai whakaaro, me mātua:

- whakarato e koe tētahi rārangi pātai hukihuki
- whakamahi e koe ngā momo pātai rerekē
- whakamārama e koe te hāngai o ū pātai ki te pūtake o tō uiui pāngarau
- whakamārama e koe te take i kōwhiria ai ētahi momo pātai.

 **Me whakaoti te Kaupapa 6,
Hei Mahi 1 i te Puka Whakaharatau
a te Ākonga**

I mua i tō koke ki te Kaupapa Tuawhitu, kei te mārama rānei koe ki:

- Ngā wāhanga matua hei whakauru ki tō uiui pāngarau.
- Me pēhea te whakaraupapa i tō uiui pāngarau.

Kaupapa Tuawhitu:

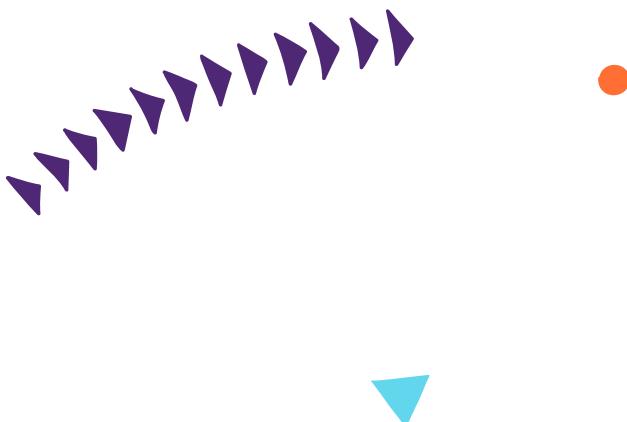
Te whakahaere i tētahi arotake whānui

Te putanga ako mō te Kaupapa Tuawhitu

- Ka mārama ki te pūtake o te arotake whānui mā te waihanga uiui pāngarau.

Te paearu angitu

- Ka taea e au taku uiui pāngarau te arotake whānui, te tono hoki/rānei i tētahi atu kia arotakengia whānuitia e rātou te uiui pāngarau.
- Ka taea e au taku uiui pāngarau te panoni, e ai ki te arotake whānui.
- Ka taea e au aku panonitanga te whakamārama, e ai ki te arotake whānui.

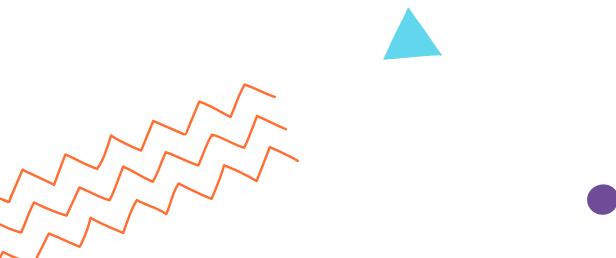

Kua oti i a koe tō uiui pāngarau hukihuki tuatahi, nō reira kua tae ki te wā kia rere te “arotake whānui”.

Ko tā te arotake whānui he āta pānui i te uiui pāngarau hukihuki me te tirotiro i ngā āhuatanga pēnei i:

- Te taupori whāiti** – kua tātari rānei koe mō tō taupori whāiti?
- Ngā kupu** – e mārama ana, e ngāwari ana hoki te whai i ngā pātai?
- Te tātaki kupu me ngā tikanga wetereo** – kei te kitea rānei ētahi hapa tātaki kupu, wetereo rānei? (*Mēnā kāore koe i te pai ki ēnei mahi, tonoa tētahi atu ki te hōmiromiro i āu mahi*).
- Te takoto** – e ngāwari ana te pānuitia o te momotuhi? E tika ana ngā tau?
- Te mārama** – i whakamahia rānei te reo o ia rā?
- Te wairua** – e rere ana rānei te reo whakahaoahoa, te reo huatau?
- Ngā tohutohu** – kei tēnā, kei tēnā rārangi pātai ūna tohutohu?
- Ngā wāhangā** – kua whakarōpūhia rānei ngā pātai e āhua ūrite ana?
- Te rere** – e tika ana rānei te raupapa o ngā pātai? E pai ana te tuituia o ngā pātai?
- Te roa** – he maha rawa rānei ngā pātai?
- Te pūtake** – ka whakautu rānei ngā pātai i ngā whāinga o te rangahau?

Ka taea e koe te arotake whānui te whakahaere, ka taea hoki te tono i tētahi atu kia whakahaere i tō uiui. Me mātua mōhio ngā kaiarotake ki te pūtake o tō uiui pāngarau me te hunga mā rātou ngā raraunga.

Ki te tono koe i tētahi atu ākonga ki te arotake i tō uiui, he āwhina nui mēnā e mōhio ana ia ki ētahi āhuatanga o te waihanga uiui pāngarau, e whānui ai ā rātou whakahokinga kōrero. Ki te tono koe i tō hoa kia arotakengia e ia, me whakahau i a ia ki te arohaehae, me te tuku kōrero mō ngā āhuatanga iti noa nei hei whakapai ake māu.

Mēnā e waihanga ana koe i ō uiui pāngarau mō tētahi kiritaki motuhake, he pai te tono kia whakahoki kōrero rātou e pā ana ki te uiui pāngarau. Mā reira e taea ai e rātou te whakamōhio atu mēnā rānei ka riro i a rātou ngā kōrero e hiahia ana i tēnei uiui. Mā ā rātou whakahokinga kōrero e pai ake ai tō uiui pāngarau, e nui ake ai hoki tō rātou whakapono ki ngā kitenga.

Ki te panonitia e koe tō uiui, me arotake whānui koe – he ngāwari noa te whakauru atu i ētahi hapa, te mahue rānei i ētahi tohutohu.

He kupu ārahi mō te aromatawai:

Kei wareware, e eke ai koe ki te taumata Kaiaka, me mātua whakamārama koe i āu whakataunga i tō tukanga waihanga, tae atu ki te whakamārama i ngā panonitanga ki ngā pātai i muri i tō arotake whānui.

Ko te wā tēnei ki te whakaoti haere i te
Whai Whakaaro tuatoru: Te arotake whānui me te
Whai Whakaaro tuawhā: Te uiui pāngarau hukihuki
tauarua.

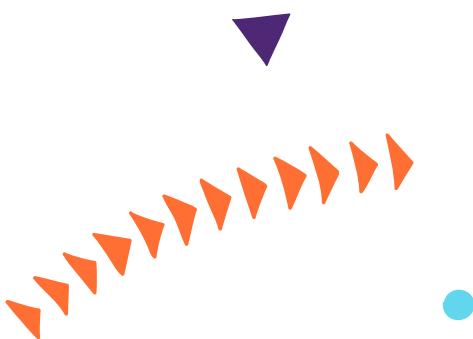
E tutuki ai ngā herenga o tēnei whai whakaaro, me mātua:

- whakaatu koe i ngā taunakitanga o tāu arotake whānui
- whakaatu koe i ngā taunakitanga o te arotake whānui a tētahi atu i tō uiui pāngarau
- tautohu koe i ngā āhuatanga me panoni, e ai ki te arotake whānui
- whakahou koe i tō uiui pāngarau
- whakamārama koe i āu panonitanga.

 **Me whakaoti te Kaupapa 7,
Hei Mahi 1 i te Puka Whakaharatau
a te Ākonga**

I mua i tō koke ki te Kaupapa Tuawaru, kei te mārama rānei koe ki:

Ngā āhuatanga o te arotake whānui, ā, he aha i hira ai.

Kaupapa Tuawaru:

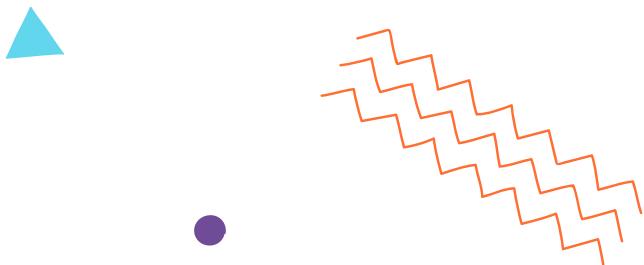
Te whakahaere i tētahi uiuinga whānui tōmua

Te putanga ako mō te Kaupapa Tuawaru

- Ka mārama ki te pūtake o te uiuinga whānui tōmua mā te waihanga uiui pāngarau.

Te paearu angitu

- Ka taea e au tētahi uiuinga whānui tōmua o taku uiui pāngarau te whakahaere.
- Ka taea e au ngā whakahokinga kōrero ki taku uiui pāngarau te kohikohi mai i ngā kaiuru o te uiuinga whānui tōmua.
- Ka taea e au taku uiui pāngarau te panoni, e ai ki taku uiuinga whānui tōmua.
- Ka taea e au aku panonitanga te whakamārama, e ai ki te uiuinga whānui.

Ko te mahi e whai ana i te tukanga uiui pāngarau ko te whakahaere i tētahi uiuinga whānui tōmua

- nō reira, ko te tuku i te uiui pāngarau ki tētahi tīpakonga iti mai i te taupori whāiti e kite ai mēnā ka tutuki pai i te ao tūturu nei. Kei roto hoki ko te kohikohi, me te tātari i ngā raraunga, hei tauira, te tirotiro mēnā ka taea ngā kitenga te tātari.

Mā te whakamātau i tō uiuinga ka āhei koe ki te tautuhi i ētahi raruraru ka puta.

He aha i hira ai te whakamahi i ngā tāngata nō te taupori whāiti i tō uiuinga whānui tōmua?

Ahakoa tōna iti, me rite te whakahaere o te uiuinga whānui tōmua ki te uiuinga whānui. Mā konei e kite ai koe:

- mēnā ka taea e ngā tāngata i tō taupori whāiti te uiui pāngarau te whakaoti tika.
- mēnā rānei ka āwhina te uiui pāngarau i tāu kohi mōhiohio e taea ai te tātari, te whakautu hoki i āu pātai.

He aha i hira ai te whakahaere uiuinga whānui tōmua

Hei kaiwaihangā i tō uiui pāngarau, e mōhio ana koe ki ngā kōrero e hiahiatia ana e koe, ki te tikanga hoki o ū pātai, engari, ka rerekē pea te whakamāori a te tangata e pānui tuatahi ana i ū pātai, tēnā i tāu whakamāori. Mā te whakamahi i te tangata hei whakamātau i tō uiuinga e mōhio ai koe mēnā e mārama pai ana te tangata ki ū pātai, mēnā rānei ka puta i te uiui pāngarau ngā mōhiohio e hiahiatia ana e koe.

He tauira mai i te MIFAS:

Āhua ono marama mātou e rangahau ana, e tuhi ana hoki i ngā kōrero o roto i te uiuinga whānui. I whakahaere hoki mātou i te uiuinga whānui tōmua, ā, i arotakengia aropātia. I tukuna hoki te uiuinga whānui kia arotakengia ngā tikanga matatika, me te tango i ētahi pātai kāore i tino whai tikanga, he wairua tautohe hoki pea ūna.

Ngā ara whakahaere i te uiuinga whānui

1

Ko tāu mahi tuatahi he whakarite i tētahi rōpū iti mai i tō taupori whāiti e hiahia ana ki te whai wāhi atu ki tō rangahau tōmua. Me whakamārama atu koe, e tonoa ana rātou ki te whakaoti i te uiui pāngarau hei wāhanga mō te uiuinga whānui tōmua, e kitea ai mēnā ka āwhina te uiui pāngarau ki te whakatutuki i ō whāinga rangahau. Me akiaki i a rātou ki te āta aro ki te ngāwari, ki te uaua rānei o te whakaoti i te uiui pāngarau, me te tohu i ngā wāhi, ki ō rātou whakaaro, me whakapai ake.

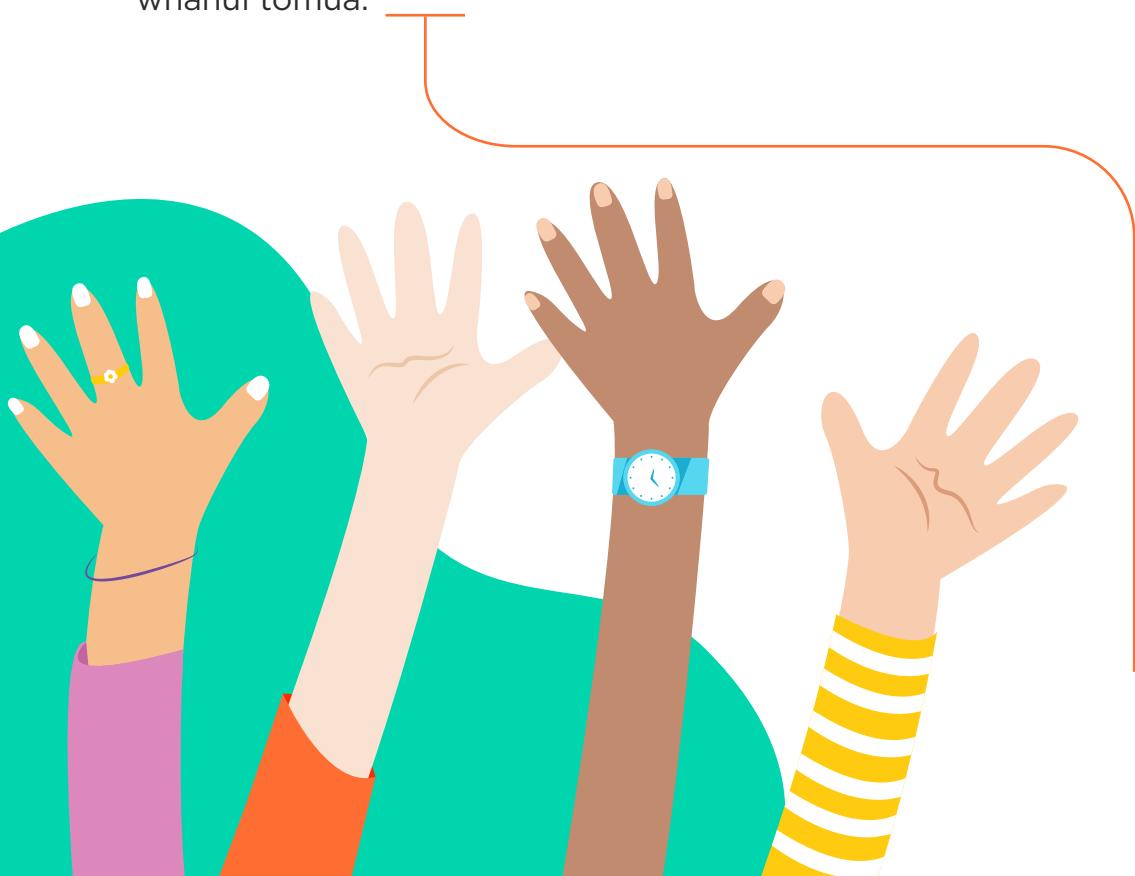
Me whakamōhio atu koe i a rātou, mēnā e rehurehu ana ngā pātai, ka āhei te tuku pātai ki a koe. Kia tukuna atu te uiui pāngarau, kua kore tēnei e taea, nō reira he mea nui kia kitea mēnā he raruraru, mā te whakahaere uiuinga whānui tōmua.

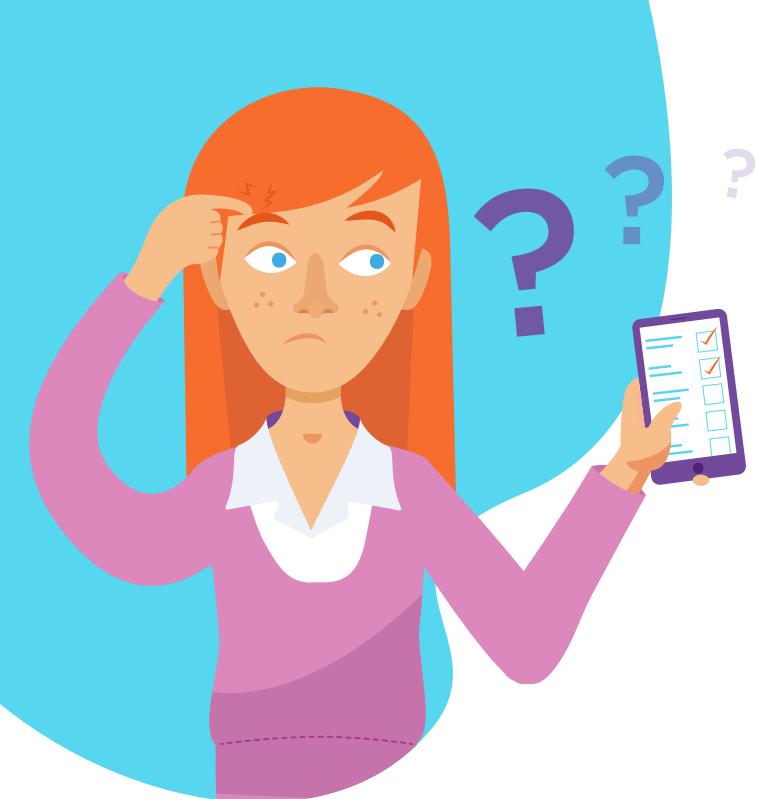

He pai hoki kia tirohia te roa o te wā i pau ki te whakautu i te uiuinga, engari me whakamōhio atu koe ki ngā kaiwhakautu, kāore te uiui nei e herea e te wā.

Kei wareware, ko te aronga ko ngā hapa i te uiui pāngarau – mēnā i uaua ki tō kaiwhakautu te whai, te whakaoti rānei, ehara i a rātou te hē!

Mēnā e taea ana, me whakaoti te kaiwhakautu i te uiui pāngarau i mua tonu i a koe, me tuhi kupu tīpoka hoki koe i a rātou e whakaoti ana i te uiui.

2

Mēnā, i te āhua nei, e uua ana ki a rātou tētahi pātai te whakautu, me tū, ka pātai ai he aha i pērā ai – kāore pe a i te mārama ngā kupu o te pātai, kāore rānei i whānui ngā kōwhiringa whakautu. Me tuku pātai hoki koe mō te tukanga ka mutu ana tā rātou whakakī i te uiui pāngarau.

Ki te whakautu ngā kaiuru i te, “kāore e hāngai”, i te “aua” rānei, uia rātou mō te take i pērā ai. Ka hiahia pe a koe ki te ruku hōhonu ake, ka pātai ai ki a rātou e pā ana ki tō rātou mārama ki ētahi kupu, ki ētahi huatau rānei.

3

Mēnā kāore koe e wātea ki te tae ā-tinana atu i te wā e whakautu ana ngā kaiwhakautu i te uiuinga, me tuku pe a i tētahi rārang i tirotiro hei whakaoti mā rātou i muri mai e pātai ana mēnā he raruraru i puta i a rātou e whakaoti ana i te uiui pāngarau, ā, mēnā he tohutohu ā rātou mō ētahi panonitanga (hei tauira, ko tētahi kōwhiringa whakautu kē ki tētahi pātai).

Kia oti i a koe tētahi uiuinga whānui tōmua, ka āhei ngā panonitanga whakamutunga ki tō uiui pāngarau. Me oti anō pe a i a koe tētahi arotake whānui kia tirotiro mēnā kua whakaurua atu he hapa hou (hei tauira, ngā hapa tātaki kupu, whakarārangi tau rānei).

Anei ētahi pātai hei āwhina i tō huritao ki ngā kitenga o tō uiuinga whānui tōmua. Kei te whārangi 28 hoki o tō pukamahi te rārangi pātai.

Te huritao:

I mārama rānei ngā tāngata ki te tikanga o ngā pātai?

I puta rānei ētahi whakautu kāore i matapaetia?

E ine ana rānei te uiui pāngarau i ngā mea e hiahiatia ana kia inea?

I nui rānei ngā whakautu “Aua”, “Kāore i te hāngai” rānei? Mēnā i pērā, me panoni te pātai? Me whakauru rānei e koe ētahi atu kōwhiringa?

Ka puta i ngā mōhiohio ka kohia ngā raraunga e hiahiatia ana, kia tutuki pai ai te pūtake o tō uiui pāngarau?

E hia ngā tāngata i whakaatu i te uiui? Mēnā i iti, me pēhea e pai ake ai?

Ko te wā tēnei ki te whakaoti haere i te
Whai Whakaaro tuarima: Te uiuinga whānui tōmua
me te **Whai Whakaaro tuaono: Te uiui pāngarau**
whakamutunga.

E tutuki ai ngā herenga o tēnei whai whakaaro,
me mātua:

- whakahaere e koe tētahi uiuinga whānui tōmua mā te whakamahi i tō uiui pāngarau hukihuki
- whakarato ngā whakautu ki tō uiuinga whānui tōmua
- tātari tō uiui pāngarau, e ai ki ngā whakautu o te uiuinga whānui tōmua
- whakamārama ngā mahi me oti i a koe hei whakapai ake i tō uiui pāngarau
- panoni, me whakamarama hoki ngā panonitanga ki tō uiuinga
- whakahaere tētahi arotake whānui e mōhio ai koe ki te korenga o tētahi hapa hou i whakaurua i ngā panonitanga
- whakarato tētahi kape whakamutunga o tō uiui pāngarau.

 **Me whakaoti te Kaupapa 8,
Hei Mahi 1 i te Puka Whakaharatau
a te Ākonga**

I mua i tō koke ki te Kaupapa Tuaiwa, kei te mārama rānei koe ki:

- Ngā āhuatanga o te uiuinga whānui tōmua, ā, he aha i hira ai.
- Ngā ara whakahaere i te uiuinga whānui tōmua.

Kaupapa Tuaiwa:

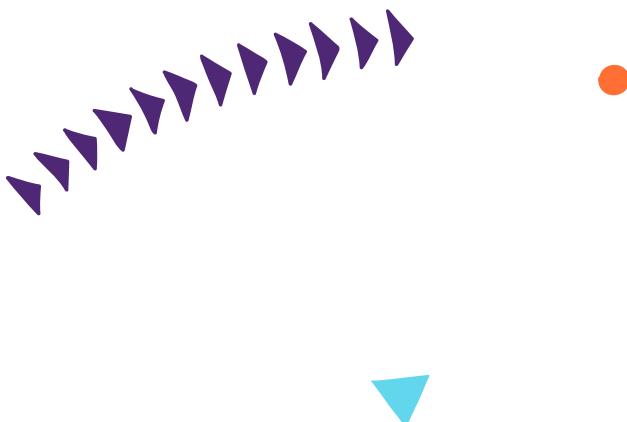
Te huritao e pā ana ki te tukanga

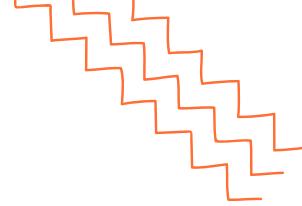
Te putanga ako mō te Kaupapa Tuaiwa:

- Ka mārama me pēhea te aromātai i tō uiui pāngarau me te tukanga i whāia e koe ki te waihanga i te uiuinga.

Te paearu angitu

- Ka taea e au te aromātai te whaihua o taku uiui pāngarau whakamutunga mō te wāhi ki te whakatutuki i tōna pūtake.
- Ka taea e au te aromātai te tukanga i whāia e au ki te waihanga i taku uiui pāngarau.

Ka pai!

Kua tata oti i a koe te tukanga waihanga uiui pāngarau.

He kupu ārahi mō te aromatawai:

I te ao tūturu nei, ko te mahi ka whai mai ko te kōwhiri i tētahi tīpakonga matapōkere i tō taupori whāiti, ka tono i a rātou ki te whakakī i te uiui pāngarau, kātahi ka tātarihia ngā whakautu e puta ai tētahi whakataunga. Heoi, ehara i te mea me oti i a koe ēnei mahi mō tēnei aromatawai ā-roto, nō rēira ko tāu mahi whakamutunga he huritao ki tō uiui pāngarau whakamutunga me te tukanga waihanga uiui pāngarau.

Ko te wā tēnei ki te whakaoti haere i te
Whai Whakaaro tuawhitu: Te huritao ki tō tukanga
waihanga uiui pāngarau.

Kei raro iho nei ētahi pātai hei āwhina i tō huritao ki te tukanga waihanga uiui pāngarau. Pānuitia katoatia ngā pātai, ka kōwhiria ai ngā mea e toru, neke atu rānei, hei whakautu māu i te wāhanga aromātai, i tō pūrongo.

↗ Me whakaoti te Kaupapa 9,
Hei Mahi 1 i te Puka Whakaharatau
a te Ākonga

Ētahi pātai huritao pea:

Ko ēhea āhuatanga o tō waihanga uiui pāngarau ka whakaiti iho peā i ngā hapa tīpako-kore? Ka pēhea tēnei e āwhina i te whakatutuki a te uiui pāngarau i tōna pūtake?

He aha ētahi mea e toru kua ako nei koe mō te waihanga uiui pāngarau? He aha ngā mea hei whakarerekē ki te mahia anō?

I pēhea nei te hāngai o tō uiui pāngarau ki tōna pūtake? I kitea rānei ētahi āputa?

I pēhea te hira o te arotake whānui me te uiuinga whānui tōmua hei tohu i a koe ki te whakarite e whakatutuki ai tō uiui pāngarau whakamutunga i tōna pūtake?

He aha anō ētahi huarahi tūhura hei tirohanga māu e hāngai ana ki ngā whāinga o tō rangahau?

I ngāwari rānei te tātari i ngā raraunga i kohia e tō uiui pāngarau? I whakarerekē rānei koe i ngā pātai i uia e koe, e ngāwari ake ai te tātaritanga?

He aha ō tohutohu ki tētahi atu ākonga e whakaoti ana i tēnei paerewa paetae?

He aha rā ngā hononga i waenganui i tō rangahau, i te pūtake o tō uiui pāngarau, me tōna āhuatanga whakamutunga?